

ΝΕΑ ΠΗΓΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(1437—1450)

Συμπληρῶν ἐσαυτῶς ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Σπυρ. Λάμπρου τὸν δεῦτερον τόμον τῶν «Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν» αὐτοῦ, εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσω τὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα ἣν εἶχε τοῦ Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου ἡ ἀναφορὰ ἢ ἔκθεσις «ἐκ προτιμοπῆς τῆς ἱερᾶς συνάξεως καὶ τῶν τοῦ πατρῖου καὶ ἀληθοῦς δόγματος ἀντιποιοιυμένων», ἡ ἐν σελ. 52-70 τοῦ τόμου τούτου ὑπὸ τοῦ Λάμπρου τὸ πρῶτον, ἐκ τοῦ Μαρκιανέου κώδικος Class. II cod. 186, αἰῶνος ιε' ἀρχομένου, ἐκδοθείσα. Ἡ ἀναφορὰ ἢ ἔκθεσις αὕτη καίτοι δὲν μνημονεύεται ἐν τῷ κώδικι εἰς τίνα ἀπηυθύνετο, θρῆνως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐκ τοῦ περιεχομένου της ὡς εἰς τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον τὸν δεσπότην ἀπευθυνομένη¹. Ἡ ἱστορικὴ ταύτης σπουδαιότης δὲν διέλαθε τὸν Λάμπρον, ἐπιφυλαχθέντα μόνον νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου,² ἣς ἡ συγγραφή ἐμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ τὴν ἐξάτομον ἐκδοσὶν τῶν «Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν» αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Λάμπρου ἀναλαβὼν ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐκδόσεως ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ τῶν «Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν» καὶ τὴν συγγραφήν τῆς Ἱστορίας τοῦ Δεσποτάτου, σκόπιμον ἐνόμισα, χάριν τῶν φίλων τῆς πατρῖου ἱστορίας, νὰ δημοσιεύσω ἀπὸ τοῦδε τὴν παροῦσαν μελέτην μου περὶ τῆς νέας ταύτης πηγῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ διδασκάλου μου ὅστις πολλὰς μονογραφίας περὶ τῆς Παλαιολογείου ἱστορίας ἐν τῷ μεταξὺ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Νέῳ αὐτοῦ «Ἑλληνομνήμονι»³. Ὁ Γεώργιος λοιπὸν ὁ Σχολάριος περὶ τὸ ἔτος 1450, ὡς κατωτέρω διὰ κλειδίων θέλει ἐξηγηθῆ, μονάζων ἐν τινι καλλίῳ τῆς μονῆς Χαρσιανίτου ἀπέστειλε τὴν προκειμένην Ἐκθεσὶν πρὸς τὸν ἐν

1. Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά τόμ. 2 σ. ζ'

2. Αὐτόθι σ. η'

3. Νέου Ἑλληνομνήμονος τόμ. 3, 229 ε. τόμ. 4, 188 ε. 385 ε. 406 ε. 417 ε. τόμ. 5, 433 ε.

Παλοκρονήτω Δημήτριον Παλαιολόγον τὸν δεσπότην «ἐκ προτροπῆς τῆς ἱερᾶς συνέξεως καὶ τῶν τοῦ πατρῆου καὶ ἀληθοῦς δόγματος ἀντιποιουμένων».

Τις εἶναι ἐνταῦθα ἡ ἱερὰ σύναξις ἢ προτρέψασα τὸν Σχολάριον νὰ πέμψῃ τὴν προκειμένην Ἐκθέσιν, δὲν θὰ εὐσκολευσθῶμεν νὰ εὐρωμεν. Δεδομένου ὅτι ἐμόναζε τότε ὁ Σχολάριος ἐν τῇ μονῇ Χαροσιανίτου, συνάγομεν ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς συνάξεως τῆς μονῆς Χαροσιανίτου², οἱ δὲ συμπροτρέψαντες τὸν Σχολάριον, οἱ ἀντιποιοῦμενοί τοῦ πατρῆου καὶ ἀληθοῦς δόγματος, βεβαίως εἶναι οἱ ἐν Κ)πόλει ἀθηνωτικοί, οἱ ἀγωνιζόμενοι πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐν Φλωρεντίας ὑπογραφείσης ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν.

Διὰ τὴν ἐγγράφην ἢ Ἐκθέσιν αὕτη, ἀπὸ τοῦδε δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὀλίγα τινά.³

Καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἐκθέσεως καὶ ἐξ ὅλου τοῦ δευτέρου μέρους αὐτῆς ἕπερ ὡς ἄλλο κεφάλαιον μετ' ἰδίως ἐπιγραφῆς ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδικι φέρεται, πειθόμεθα ὅτι ἡ Ἐκθεσις ἐγγράφη ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐνισχυθῇ ὁ δεσπότης Δημήτριος ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, μὴ ὑποχωρήσῃ δὲ τὸ παράπαν εἰς ἐνδεχομένην ἀκαίτησιν τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Κωνσταντίνου. Πρὸς τοῦτο ὁ Σχολάριος ἀνατρέχει εἰς ὅλον τὸν παρελθόντα δημόσιον βίον τοῦ Δημητρίου, ἀνευρίσκων μίαν πρὸς μίαν τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, ἐξαίρων δὲ πρὸ παντὸς τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Σχολάριος ἱστορήσας τὴν δεκατετραετῆ περίοδον, τὴν ἀπὸ τῆς ἐν Φερράρα συνόδου μέχρι τοῦ ἔτους 1450. Ἐν τῇ ἱστορήσει ταύτῃ πολλὰ μὲν ὅλως πρότερον ἀγνωστα διδασκόμεθα, ἄλλα διαφόρως παραδίδονται τῶν ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε γνωσταῖς πηγαῖς, ὡς κατωτέρω λεπτομερῆς ἀνάλυσις ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα θέλει τοῦτο δείξει. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς κεφάλαια διήρσα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκθέσεως ἐξ, τὰ ἐξῆς. α) Ὁ δεσπότης Δημήτριος ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας καὶ Φλωρεντίας (1437—1439). β) Ἡ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀρχὴ τοῦ δεσπότη Δημητρίου

1. Αὐτόθ. 52

2. Ἰδὲ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Ἄμοργός, ἐν Ἀθήναις 1918 σ. 40.

3 Ἰδὲ πλείονα κατωτέρω ἐν κεφ. 6φ.

(1441—1442). γ) Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ Ἰωάννου Η' καὶ Δημητρίου τῶν Παλαιολόγων (1442). δ) Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ Ἰωάννου Η', Θεοδώρου καὶ Θωμᾶ τῶν Παλαιολόγων (1444—1448). ε) Τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου μέχρι τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀναχωρήσεως τοῦ Δημητρίου (1448—1449). ς) περὶ τῆς πρώτης εἰρήνης μεταξύ τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ τῶν Παλαιολόγων (1450) Ἐν τέλει δ' ἐξδομον κεφάλαιον προσέθηκα περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου.

1. Ὁ δεσπότης Δημήτριος ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας καὶ Φλωρεντίας (1437—1439)

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ δεσπότη Δημητρίου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Η', εἰς τὴν ἐν Φερράρα σύνοδον, ἐκρίνατο ὑπὸ τῶν ἐπιστῆμων κύκλων τῆς Κων]πόλεως ὡς ἀπαραίτητος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Συροπούλου λέγοντος· «οὐκ ἔχει τι εἰπεῖν... ὅτι περισσὸν ἔστι τὸ ἐλθεῖν καὶ αὐτὸν μεθ' ἡμῶν... καὶ πάντες οἶδασιν ὅτι ἀνάγκη ἔστι ἐλθεῖν καὶ αὐτὸν μεθ' ἡμῶν.» Κατὰ πόσον δ' ἡ γνώμη αὕτη ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπεκυρώθη, δευόμεθα νὰ κρίνωμεν σήμερον καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἔστω εἰδήσεων, περὶ τῆς ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντίας δράσεως τοῦ Δημητρίου, ἃς παρέχουσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωστὰ πηγὰί.

Ὁ Σχολάριος, μετασχὼν καὶ αὐτὸς τῆς συνόδου, ἐν τῇ Ἐκθέσει του διδάσκει, ὅτι ὁ Δημήτριος δὲν ἐδειχθῆ κατὰ τὰς ἐπανελημμένας ἐν Ἰταλίᾳ μετ' ἀρχόντων ἢ ἐπιφανῶν ἰδιωτῶν συνεντεύξεις του κατώτερος, ἀλλ' ἀνώτερος τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως, ἀν καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθαυμάζετο ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐφίνετο «ἐπαίνων πολλῶν ἀξίος.» Τοῦτο ἔμως ὀφείλετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μετριοφροσύνην τοῦ Δημητρίου ἀποκρύπτοντος τὴν ὑπεροχὴν του. Ἡ μετριοφροσύνη αὕτη τοῦ Δημητρίου πρέπει νὰ σχετισθῆ πρὸς τὴν γνωστὴν ἐκ τοῦ Συροπούλου ἐπιφυλακτικότητά του ἀνδρὲς ἣτις κατεδείχθη ἐν ταῖς ἰδίαις τῶν ἡμετέρων, διαρκούσης τῆς συνόδου, προδιασκέψασιν ἐν αἷς προκαλούμενος νὰ λέγῃ τὴν γνώμην του, ὁ Δημήτριος διὰ πε-

1. Vera Historia unionis non verae. Hagae, MDCLX, σ. 64 B. Περὶ τῶν μεγάλων τιμῶν τῶν ἀποδοθειῶν ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὸν βασιλέα Ἰδὲ Φραντζῆ 186, 15 ε. Συροπούλου σ. 83, Δούκα 212, 20 ε.

ριστροφῶν προσεπάθει ν' ἀποφεύγῃ τοῦτο, ἐξαιρετικὴν ἐπιφυλακτικὴν δεικνύων. Οὕτω κατὰ τὴν συζήτησιν περὶ τῆς προτάξεως, ἢ μὴ τοῦ ζητήματος τῆς δόξης τῶν Λατίνων, «εἰ ὑγιής ἐστιν ἡ δόξα»,¹ ἢ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης, ἐρωτηθέντος τοῦ Δημητρίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως, «εἶπέ καὶ σὺ, ἀδελφού-τις κε. τί σοι δοκεῖ περὶ τούτου;» ἐδόθη ἡ ἀπάντησις, «ἐγὼ οὐκ οἶδα λέγειν περὶ τῶν τοιούτων· τί γὰρ ἂν εἶπω εἰς ὃ οὐκ ἐπίσταμαι;»² Ὁμοίως κατὰ τὴν συζήτησιν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐρωτηθεὶς ὁ Δημήτριος τίνα γνώμην ἔχει, ἠρνήθη νὰ εἴπῃ τὴν γνώμην του.³ Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐνώσεως εἶπε «ὅτι ἐγὼ οὔτε εἶδησιν ἔχω οὔτε πείραν εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας, οὔτε οἶδά τι περὶ τούτων, διὸ οὐδὲ δύναμαι διακρίνειν ὅτι τόδε ἐστὶ κρείττον ἢ τόδε.»⁴ Ἦγνοεῖτο ἕως μὲχρι τοῦδε ὅτι καὶ κατὰ τὰς μετὰ τῶν ξένων συναντεύξεις του ἐπεδείκνυε τὴν αὐτὴν ἐπιφυλακτικότητα.

«Ὅτε συνῆσθα τῷ βασιλεὶ ἐκείνῳ τὰ περὶ τῆς θρησκείας μετὰ τῶν Ἰταλῶν πραγματευομένῳ οὐκ εὐτυχῶς, καὶ ἔδει σε διὰ πολλῶν ἵεναι πόλεων καὶ πολλαῖς μὲν πολιτείαις, πολλοῖς δὲ ἄρχουσιν ἐντυγχάνειν καὶ ἰδιωτῶν τῶν βελτίστων τοῖς πλησιάζουσιν, οὐ χείρων ἐφάνη; τὰδελφοῦ τε καὶ βασιλέως, οὕτω γὰρ ἀνεπαχθέστερον εἶπειν, ἢ ὅ,τι ἀπέκρινας, καίτοι ἐκεῖνος ἐθαυμάζετό τε ὑπὸ τῶν δρῖστων ἐκεῖ, καὶ ἐδόκει αὐτοῖς, τὰ γε πλείστα ἐπαίνων εἶναι πολλῶν ἄξιος.»⁵

Ὅτι δ' ὁ πατὴρ τοῦ δεσπότη Δημητρίου Μανουὴλ Β' ὁ Παλαιολόγος ἀπῆλθε τῷ 1399 εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἵνα ζητήσῃ ἐπικουρίαν πρὸς διάσωσιν τῆς Κων[σταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἔτυχε μεγάλων τιμῶν παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις, «πάντες οἱ ἠηγᾶδες καὶ δου-καὶ καὶ κόνηδες ἐτίμων αὐτὸν καὶ ὡς ἡμίθεον δόφοις ἡμίβοντο» λέγει ὁ Δούκας.⁶ Παρὰ δὲ τοῦ Σχολαρίου μαρθάνομεν τὸ πρῶτον, ὅτι ὅταν τῷ 1437 καὶ ὁ δεσπότης Δημήτριος ἦλθεν εἰς Ἰταλίαν

1. Συροπούλου, σ. 159.

2. Αὐτόθι σ. 160.

3. Αὐτόθι σ. 264.

4. Αὐτόθι σ. 267 ἔ.

5. Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά τόμ. 2, 52, 16 ἔ.

6. 56, 9 ἔ.

χάριν τῆς συνέδου, πολλοί, ἐπιζῶντες ἐκ τῶν γνωρίμων τοῦ πατρὸς τοῦ Μανουήλ, ἐπανεύρισκον ἐν τῷ Δημητρίῳ πάσας τὰς ἀρετὰς ἐκείνου. ¹ Τοὺς γνωρίμους τούτους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θὰ συνήνητησεν ὁ Δημήτριος ἐν Βενετία, Φερράρα καὶ Φλωρεντία, ἔθεν καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ εἶχε διέλθει μεταβαίνων εἰς Γαλλίαν.

«Τῷ πατρὶ δὲ ἤκουες ὁμοίος παρὰ πάντων. Ἦλθε γάρ ποτε καὶ ἐκεῖνος εἰς ἑσπέραν, χρεῖα τῆς ἐκείθεν βοήθειας τῇ πόλει τῆδε ἡμῶν καὶ πολλοὶ ἦσαν, οἱ μεμνημένοι μὲν ἐκείνου, σοὶ δὲ συγγινόμενοι εἰς τὸ παρόν, πολλὴν ἀνεώρων σοὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὁμοιότητα καὶ τὸ μὴ φύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἅπαντα συγγενές».²

Ἐπὶ μέρους μνημονεύων ὁ Σχολάριος τὰς ἐπιδειχθείσας ἐν τῇ ξένη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου ἀρετὰς ἀναφέρει μίαν πρὸς μίαν αὐτὰς, τὴν φιλαλήθειαν, τὴν γενναιότητα, τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣτις ἑμῶς δὲν ἐπέτρπε καὶ ἐξευτελισμοὺς ἐν τῇ ξένη, τὴν εὐπροσηγορίαν εἰς πάντας, τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν ἐνδεῶν.

«Ἄ δὲ σου μάλιστα ἐν θαύματι ἦγον, ἢ τ' ἀλήθεια ἦν καὶ ἡ γενναιότης καὶ τὸ μῆτε τῶν ὑπορχόντων μείζω φρονεῖν διὰ τὸ βασιλῆιον αἶμα, μῆτε ἀνασχέσθαι ἂν αἰσχροῦ τινος διὰ τὸ ἐν ἄλλοτρίῳ εἶναι καὶ τὸ συνεκπεπλευκόσιν ὥσπερ ὄρμον ἀνεισθαι κοινὸν ἅπασιν οὐ διακρίνοντα τῶν ἰαδελφῶ ἐπομένων τοὺς σοὶ ἠκολουθηκότας, ἀλλὰ διὰ πάντων τὸ εὐμενὲς ὁμοίως ἐκχέοντα, ὥστε μηδένα μὲν προσελθόντα ὑπὲρ ὄτουοῦν ὀποτυγχάνοντα καὶ ἀλγοῦντα δεικνύναι, ὧν δ' ἂν αἰσθητοὶ πεινώντων σ.ω.πῆ ὑπ' αἰδοῦς, τούτοις γενέσθαι τὴν ἐν σοὶ κατανόησιν τοῦ ἐν σοφίᾳ κακοῦ πρὸς οἶκτον αὐτάρκη ἄνευ βεῆς τε καὶ ἰκεσίας».³

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνδεείας τῶν ἡμετέρων ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντία τὸ πρῶτον νῦν μανθάνομεν ὅτι καὶ ὁ δεσπότης Δημή-

1. Τὴν εἶδησιν ταύτην περὶ ὁμοιότητος τοῦ Δημητρίου πρὸς τὸν πατέρα βεβαίως καὶ ἔτερα ἀγγή, Παλαιολογεῖων καὶ Πελοποννησιακῶν τόμ. 1, 289, 19 ἔ. «τὸν τοὺς ἀρίστους τύπους καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας καὶ ἀρχῆς σοὶ (Δημητρίῳ) τῷ φιλότατῳ καὶ τῶν ἐκείνου καλῶν ζηλωτῆ καταλείψαντα.»

2. Αὐτόθι 52, 23 ἔ.

3. Αὐτόθι 53, 5 ἔ.

τριος κατεδείκνυε τὴν φιλανθρωπίαν του διανέμων εἰς τοὺς ἔνδεεις τὰ κειμήλια αὐτοῦ, ἕτινα ἐκ Κων]πόλεως εἶχε κομίσει, προκαλῶν διὰ τοῦτο τὸν θαυμασμὸν τῶν ξένων.¹

«Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ περιουσίας σοι ἐφιλανθρωπεύετο, ἀλλὰ τῶν κειμηλίων πάντων μεριζομένων, ὥστε μηδὲν ὧν ἐπέφερον σχεδὸν ὑπολειφθῆναι σοι τελευταῖον, δι' ἃ καὶ ἐπηνουῦ μὲν ὑπὸ τῶν οἰκείων, ἔθναυμάζου δὲ ὑπὸ τῶν ξένων τῶν ἐκεῖ, τοῦ λόγου τῆς φιλανθρωπίας εἰς τὰς ἀπάντων ἀκοῆς διατρέχοντος.»²

Τὴν δ' εὐσεβίαν αὐτοῦ κατέδειξεν ὁ Δημήτριος διὰ τῆς ἀποχωρήσεώς του ἐκ τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας, μὴ παρευρεθῆς κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ βρου τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν,³ ἐπανελθὼν δὲ μετὰ τοῦ Γεμιστοῦ καὶ Σχολαρίου εἰς τὴν πατρίδα, διὰ τῆς Βενετίας,⁴ ὡς τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἐκθέσεως μανθάνομεν.

«Εὐσεβείας δὲ οὕτως ἀντιέχου τῆς πατρῆου ἐπιμελῶς, ὥστε προσιδόμενος, ὡς εἶθ' ὑπ' ἀνάγκης, εἴτε ἀγνοίᾳ τοῦ ἀληθοῦς, εἴτε γνώμης φαυλότητι τρέψονται γὰρ ἐπὶ τὸ κοινωνῆσαι ἀβασιανίστως τῶν πρὶν ἀνηκέστων δοκούντων, τὸν ἀδελφὸν καταλιπὼν, ὄχου ἐπὶ Οὐγεντίαν, καὶ ἡμεῖς σοι συγκατήϊμεν, ὅτε Γεμιστὸς καὶ ἐγώ, καί τοι οὔτε τῷ ἀδελφῷ ἤρεσκε ταῦτα οὔτε τῷ Εὐγενίῳ.»⁵

2. Ἡ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀρχὴ τοῦ δεσπότη Δημητρίου (1441-1442).

Ὁ δεσπότης Δημήτριος διαφωνήσας πρὸς τὸν βασιλεῖα Ἰωάννην τὸν Η' ἐν τῷ ζητήματι τῆς ὑπογραφῆς τοῦ βρου τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, ἐπελθόντα τῇ 10 Ἰουνίου 1439 ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀνεχώ-

1. Ἰδὲ Συροπούλου, 225 ἔ.

2. Αὐτόθ. 53, 14 ἔ.

3. Συροπούλου, σ. 268

4. Συμμετώτεον ὅτι εἰς Βενετίαν καὶ πρότερον ὁ Δημήτριος εἶχεν ἀποχωρήσει δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ βασιλέως διαρκούσης τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, ἰδὲ Συροπούλου σ. 208, πβ. Πολιαιολόγια καὶ Πελοποννησιακὰ τόμ. 1, 278, 8 ἔ.

5. Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακὰ 2, 53, 19 ἔ. πβ. Συροπούλου, σ. 267.

ρησεν ἐκ Φλωρεντίας μετὰ τοῦ Γερμίστου καὶ τοῦ Σχολαρίου ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινῶν. ¹

Ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Φλωρεντίας ἐπάνοδον ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διοίκησις τοῦ Εὐξεινίου Πόντου τοῦτο ἀπλῶς ἦτο γνωστὸν ἐκ τοῦ Φραντζῆ. Διότι αὐτὸς πραγματευόμενος περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Δημητρίου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Παύλου Ἀσάνη λέγει: «Καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (15 Ἰπριλίου 1441) καὶ ὁ Παῦλος Ἀσάνης παραλαβὼν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀσανίαν ἔφυγεν εἰς Μεσημβρίαν, δι' αἰτίαν ὅτι ἐρώμενος αὐτῆς ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος εἰς λέχος ἐξήτει αὐτήν· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ κύρ Κωνσταντῖνος ὁ δεσπότης καὶ οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ ἅμα τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ οὐκ ἠνέσχοντο ἀκοῦσαι· ἐν δὲ τῷ ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς Μεσημβρίαν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἐκέισε κρυφῶς παραγενόμενος εἰς νόμιμον γυναῖκα ἔλαβεν αὐτήν». ²

Καὶ ἐν τούτοις μὲν ὁ Φραντζῆς ῥητῶς δὲν λέγει διατι ἐν Μεσημβρίᾳ διέτριβεν ὁ Δημήτριος· κατωτέρω δμως, ἐμιλῶν περὶ τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς ἀνταλλαγὴν τῆς διοικήσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Εὐξεινίου Πόντου μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν Κωνσταντῖνου καὶ Δημητρίου τῶν δεσποτῶν, σφηνίζει τὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Δημητρίου ἐν τῷ Εὐξεινῷ. ³

Καὶ ὁ ἱστορικὸς δὲ Χαλκοκονδύλης ὑπαινίσσεται ἐν 307,6 τὴν τοιαύτην τοῦ Δημητρίου ἀρχὴν ἐν τῷ Εὐξεινῷ.

Ἐκ τῆς νέας δμως πηγῆς τοῦ Σχολαρίου διδασκόμεθα καὶ ὅπως τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Εὐξεινίου.

«Ἐκεῖθεν δὲ ἐπανελθὼν ἐν τῷ Εὐξεινῷ, (γράφει ὁ Σχολάριος) τῶν πρὸς ἡμῖν παραλίων τοῦ Πόντου ἤρξας οὕτω καλῶς τε καὶ εὖ, ὥστε τοὺς

1. Συροπούλου, Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου σ. 268.

2. Φραντζῆ Bonn. 193, 66. Πιθανωτέρα ἢ παράδοσις τοῦ Συροπούλου αὐτόθ. 348, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος προηγήθη τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Παύλου Ἀσάνη. Ἄλλ' ὁ Hopf ἐν Ersch und Gruber Allgem. Encyclop. τόμ. 86, 109 ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ Φραντζῆ. Περὶ τοῦ ἔτους τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Δημητρίου κρηβ. Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά τόμ. 1 σ. νβ'.

3. αὐτόθ. 194, 38. Τῆς ἐπαρχίας τοῦ Δημητρίου πρωτεύουσα ἦτο ἡ Μεσημβρία.

ταύτη οἰκοῦντας καὶ νῦν ἔτι τὸ εὖν βουάν ὄνομα καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀρχεσθαι βουλευθῆναι ἀν ἡ σοῦ, εἴπερ οἶόν τε ἦν, ὡς περ καὶ ὁ εὖν ὑπὸ τοῦ νῦν βασιλέως ἐκυβερνῶντο, οὐδέποτε ἐδόκει αὐτοῖς εὐτυχέστερον τοῦδε συμβεβηκέναι.»¹ Ἡ χρηστὴ λοιπὸν διοίκησις τοῦ Δημητρίου διεμνημονεύετο παρὰ τοῖς κατοικοῖς τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ 1450, ἔτους καθ' ὃ ἀγράφη τοῦ Σχολαρίου ἡ ἐκθεσις.² Ἄλλ' εἰς τὴν ἐκθεσιν ταύτην ὀφείλομεν προσέτι τὴν εἰδησίην περὶ τῆς ἀρίστης διακίσεως ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ πρόην μὲν Σεσπότου, τότε δὲ βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅστις ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μανουὴλ Β' ἔλαχε ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέρη.»³

Ἄς ἐξετάσωμεν τῶρα τὸν χρόνον τῆς τοῦ Δημητρίου ἀρχῆς.

Ὁ μὲν Φραντζῆς, ἐνθ' ἀνωτέρω, ἀνάγει τὴν εἰς Μεσημβρίαν τοῦ Δημητρίου ἀναχώρησιν εἰς τὸν ἀπρίλιον 1441, ἡ δ' ἐκθεσις τοῦ Σχολαρίου, ὡς εἶδομεν, λέγει «κεῖθεν δὲ ἐπανεληλυθώς,» ἤτοι μετὰ τὴν ἐκ Φλωρεντίας ἐπάνοδον ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Εὐξείνου. Ἀναμφιδόλως ἕμως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι πρὸ τῆς ἐπανόδου καὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Η' ἐκ Φλωρεντίας (1 φεβρουαρίου 1440) δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ εἰς τὸν Δημήτριον ἡ διοίκησις τοῦ Εὐξείνου. Ἐξ ἄλλου τινὸς μάλιστα χωρίου τῆς Ἐκθέσεως σαφηνίζεται τῶρα καλῶς τὸ ὅλον ζήτημα.

Διότι, ὅτε βραδύτερον περὶ τὸ 1448 ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Η' ἐμελλεν ἐκ δευτέρου, ἐκπερὸντα τὸν Δημήτριον τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐξείνου, νὰ ἀπακαταστήσῃ αὐτὸν εἰς αὐτήν, ἡ Ἐκθεσις ἀναφέρει ὅτι αἱ πόλεις τοῦ Εὐξείνου «γραφῆ παλαι ἐδίδοντο»⁴ τῷ Δημητρίῳ. Μανθάνομεν δηλαδὴ ὅτι τῷ 1441 διὰ γραπτῆς συμφωνίας μεταξὺ

1. αὐτόθ. 53, 27 ἔ.

2. αὐτόθ. 53, 33 ἔ. «Ἄλλ' οὕτως ἐπαινεθάντι σοι καὶ τοῖς τε οἰκείοις τοῖς τε ξένοις ἀρχοντι βελτίστῳ κριθέντι.» Μετὰ τῆς διοικητικῆς τοῦ Δημητρίου ἰκανότητος ἔχομεν καὶ ἄλλην πηγήν, τὴν ἐν Παλαιολογοῖς καὶ Πελοποννησιακοῖς τόμ. 1, 239, 12 ἔ. «Σοὶ προσηκόντες μάλα τὸ ἀρχεῖν ὑπὸ τῆς τοῦ δημιουργοῦ προνοίας δεδωρηται. Σοὶ καὶ βασιλεύειν εἴπερ τῷ προσήκει περιφανῶς καὶ λαὸν ἐξουσιάζειν τὸν ὑπερούσιον, ἄτε καὶ ἐκόντα καὶ ποθοῦντα παρὰ τῆς σῆς ἀρχεσθαι γαληρότητος.»

3. Φραντζῆ 122, 12. Δούκα 134, 7.

4. αὐτόθ. 57, 16 ἔ. πβ' 54, 12 «ἄτε ὑλέοχέτο παλαι.»

τῶν δύο ἀδελφῶν Ἰωάννου Η' καὶ Δημητρίου παρεχωρήθη ἡ ἀρχὴ τοῦ Εὐξείνου. Δὲν εἶναι δὲ δύσκολον εἰς ἡμᾶς; σήμερον ν' ἀνεύρωμεν καὶ τοὺς ὅρους ὑπ' οὓς ἐγέναν ἡ παρεχωρήσεις ἐκείνη τοῦ 1441.

Γινώσκουμεν δηλαδὴ, ὅτι ὁ δεσπότης Δημήτριος διαφωνήσας ἐν Φλωρεντία ὡς πρὸς τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὅρου τῆς ἐνώσεως ἀπῆλθεν εἰς Κων]στολιν μετὰ τοῦ Γεμιστοῦ καὶ Σχολαρίου· διὰ τοῦτο ἔθεωρεῖτο ὡς εἰς ἓκ τῶν ἡγετῶν τοῦ ἀνθενωτικοῦ ἀγῶνος ἐν Κων]πόλει. Ἐπανελθὼν καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ Φλωρεντίας δὲν ἐτόλμα νὰ δημοσιεύσῃ ἐπισήμως τὸν τόμον τῆς ἐνώσεως. Ἄνδρες τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὡς Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ οἱ περὶ αὐτόν, καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν ὁ δεσπότης Δημήτριος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, εἶναι προφανὲς πῶς ἀντίθερασιν ἠδύνατο νὰ φέρωσιν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐμπεδύσεως τοῦ ὅρου τῆς ἐνώσεως ἐν Ἀνατολῇ.¹ Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Η' ἐπεζήτησε νὰ προσεταιρισθῇ ἐν Κων]πόλει τὸν Μάρκον Εὐγενικόν, ἀλλ' εἰς μάτην.² Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν ἔα ἐπεδίωκε πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀδελφὸς Δημήτριον νὰ συμβεβασθῇ; Καὶ δὲν ἦτο ἱκανὸς συμβεβασμὸς ὡς πρὸς μὲν τὸν βασιλέα, ὅτι ὁ Δημήτριος ἠ ἀπεμακρύνετο τῆς Κων]πόλεως εἰς τὸν Εὐξείνον, ὡς πρὸς δὲ τὸν Δημήτριον, οὐ θ' ἀνελάμβανε τὴν ἐπιθυμητὴν ἀρχήν,³ ἢν πρόηεν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸν τοῦ Κωνσταντίνου ἤσκει ἐν τῷ Εὐξείνῳ; Ἴδου λοιπὸν ὑπὸ ποίου ὅρου συνεφώνησαν οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Δημήτριος.

3. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰ τὸν Ἰωάννου Η' καὶ Δημητρίου τῶν Παλαιολόγων.(1442).

Δὲν παρήλθεν ἕξ ὄλον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐγκαστάσεως εἰς Μεσημβρίαν τοῦ Δημητρίου⁴ καὶ ῥῆξις ἠπειλήθη μετὰ τῶν δύο ἀδελ-

1. Συροπούλου, αὐτόθ. 347: «ἡ ἐνοστασις ἣν εἶχεν αἰεὶ ὁ δεσπότης ὑπὲρ τοῦ ὀρθοδόξου καὶ πατρικοῦ δόγματος, ἃ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἀνεχαιρίζον ὁρμήν, πρὸς ἅλας ὄφειλέ τε καὶ ἀπηγεῖτο πράττειν εἰς σύστασιν τῆς ἐνώσεως.» Διὰ τοῦτο ἀνακριβὲς εἶναι τὸ λέγόμενον ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ, Μελέται Βυζαντινῆς Ἱστορίας σ. 663, ὅτι ὁ δεσπότης Δημήτριος μετὰ τὸν γάμον τοῦ ἐν Μεσημβρίᾳ ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ἐνώσεως.

2. Συροπούλου αὐτόθ. σ. 332.

3. Φραντζῆ 194, 13.

4. Φραντζῆ 194, 19.

φῶν. Τίς ἦτο ἡ αἰτία τῆς ῥήξεως; Ὁ μὲν Φραντζῆς καὶ ὁ Συρόπουλος ἀποσιωπῶσι τὴν αἰτίαν τῆς ῥήξεως, ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης ῥητικῶς ἀποδίδει τὴν αἰτίαν εἰς τὸν βασιλέα Ἰωάννην Η΄ ὅστις ἀφῆρεσε τὸ μεγαλύτερον τμήμα τῆς χώρας τοῦ Δημητρίου ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑποχώρησιν ἔστεργε νὰ συγκατατεθῆ ἀπέναντι τοῦ Δημητρίου, ἐὼς δὲ νεώτερος τούτων ἀδελφὸς Δημήτριος (γράφει ὁ Χαλκοκονδύλης) ἐς διαφορὰν τῷ βασιλεῖ ἀφικόμενος ἠφαλομένῳ αὐτοῦ τὰ πλείω τῆς χώρας, ὡς οὐδὲν αὐτῷ τῶν δεόντων προσεχώρει πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ...¹ Ἡ νέα πηγή τοῦ Σχολαρίου διασάφει τὴν αἰτίαν τῆς ῥήξεως ἐπικυροῦσα τὴν πηγὴν τοῦ Χαλκοκονδύλη.

Φαίνεται δηλαδὴ ἐξ αὐτῆς ὅτι ἐν τῇ γραπτῇ συμφωνίᾳ τοῦ I+11 ἀνεγράφοντο λεπτομερῶς τὰ ὅρια τῆς χώρας ἣτις παρεχωρήθη τῷ Δημητρίῳ ἐν τῷ Εὐξείνῳ ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ Κ]πόλεως τοῦ Δημητρίου ἤρνεϊτο νὰ παραδώσῃ πᾶσαν τὴν χώραν κατὰ τὴν συμφωνίαν, περιορίσας τὰ ὅρια αὐτῆς εἰς τὸ ἐλάχιστον· δὲν ἀφῆρεσε λοιπὸν, ὡς λέγει ὁ Χαλκοκονδύλης, «αὐτοῦ τὰ πλείω τῆς χώρας,» ἀλλὰ ἤρνεϊτο νὰ παραδώσῃ πᾶσαν τὴν χώραν «μὴ συγχωρῶν ἃ τε ὑπέσχετο πάλαι, ὡς ἄϊαντες ἴσμεν, καὶ ἃ δίκαια ἦν ἴσως, ἔδει δὲ καὶ μὴ ὄντα τοιαῦτα μὴ ἀνανεύειν δέει τῶν ἔσομένων δεινῶν»².

Πῶς πρέπει νὰ ἐξηγήσωμεν ἀρὰ γε τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Η΄; Νομίζω ὅτι ὅτι ὁ βασιλεὺς παρέδωκε εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὰ συμπεφωνημένα, διότι αὐτὸς κατὰ δάθος δὲν ἠθύνει ἀσφαλῆ ἐγκαθ' ἑδρασίαν τοῦ Δημητρίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Εὐξείνου κειμένου πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κ]πόλεως, ἠναγκάσθη δὲ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησιν αὐτοῦ περὶ παραχωρήσεως τοῦ Εὐξείνου, εὐρεθεὶς ὑπὸ τῆς περιστάσεως περὶ ὧν ἀνωτέρω εἶπομεν.

1. Λαονίκου Χαλκοκονδύλη Bonn. 306, 14 ε.

2. αὐτόθ. 54, 12ε. καὶ ἐν 54. 2ε. φέρεται· «καὶ ἐβούλευ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐκεῖνον (τὸν βασιλέα) λυπεῖν καὶ ἀκοντα ἐφ' ἃ ἐνόμιζες δίκαια ἔλκειν». Ἡ ἐμμονὴ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἀρνήσιν τῶν δικαίων αἰτημάτων τοῦ Δημητρίου δηλοῦται ἐν 51, 1ε. «τὴν ὑπεροψίαν σοι (τὸ δαιμόνιον) ἐπαγείραν τὰδελφοῦ τε καὶ βασιλέως οὐκ ἀνεκτὴν ἀμύνεσθαί σε παρῶ' ἑνε».

Ἄν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλη 306, 19 ἔ. ὅτι ὁ γυναικάδελφος τοῦ Δημητρίου Ἀσάνης «μέγα ἐδύνατο ἐν Βιζαντίῳ» καὶ ὅτι ἐδόκει συμπράξεις αὐτῷ ἐὰν πρὸς τὴν βασιλείαν κατανασθῆναι τὴν συγκίνησιν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἔσαν ἐγνώσθη ὅτι ὁ Παῦλος Ἀσάνης ἀπῆλθεν εἰς Μεσημβρίαν ἵνα ἐκεῖ τελέσῃ τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς του μετὰ τοῦ Δημητρίου. Προετίμα δ' ὁ βασιλεὺς ὄχι μόνον τοῦ Δημητρίου ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἀδελφῶν αὐτοῦ τὸν Κωνσταντῖνον, ὃν ἀνέκαθεν ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ πλησίον του ἐν Κων)πόλει ἢ ἄρχοντα τῆς πέριξ χώρας μάλλον, ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἰς ἐξέσκεπτετο νὰ καταλίπῃ τὴν βασιλείαν.

Τοῦτο δὲ ἐδόθη ἄφορμῇ νὰ ἐκδηλωθῇ. Ὅτε ἐν ἔτει 1436 ἐτελεύτησεν ἐν Κων)πόλει οἱ πρῶτοι γάμοι τοῦ δεσπότη Δημητρίου μετὰ τῆς Ζωῆς Παρασπονδύλου, ἔφθασεν εἰς Κων)πολιν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως δεσπότη Θεόδωρος Β', ἀποσπᾶσας παρ' αὐτοῦ τὴν συγκατάθεσιν νὰ παραμῆνῃ ἐν Κων)πόλει ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου, ἄκοντος τοῦ βασιλέως, «ὅτι τὸν κύριον Κωνσταντῖνον καὶ ἀδελφὸν αὐτοῦ πλείον ὠρέγεται ἔχειν ἐγγὺς αὐτοῦ ἐν τῇ Πόλει»¹. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Κωνσταντίνου περὶ διαδοχῆς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐπήνεγκε τὸν πρῶτον ἐμφύλιον ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον τῶν Παλαιολόγων, καταπαύσαντα κατόπιν τῶν προσπαθειῶν πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Η' τῷ 1437². Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1441 ὁ Κωνσταντῖνος τῇ συναινέσει τοῦ βασιλέως πέμψας τὸν ἱστορικὸν Φραντζῆν εἰς Μεσημβρίαν προσεπάθει νὰ πείρῃ τὸν Δημήτριον εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἦτοι νὰ παραχωρήσῃ μὲν ὁ Κωνσταντῖνος τὰς ἐν Πελοποννήσῳ χώρας του εἰς τὸν Δημήτριον, οὗτος δὲ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπὸ Μεσημβρίας μέχρι Δέρκων καὶ τὴν Σηλυμβρίαν, ἵνα οὕτω εὐρίσκηται ἐγγὺς τῆς Κων)πόλεως³.

1. Φραντζῆ, 161, 13 ἔ.

2. Φραντζῆ, 162, 12 ἔ.

3. Φραντζῆ, 194, 3 ἔ. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἐν ἔτει 1436 προσεπάθει νὰ ἀπομακρύνῃ τῆς Κων)πόλεως τὸν Δημήτριον, ἰδὲ Φραντζῆ, 161, 24 πρ. jorga, Geschichte des osman. Reich. 1, 42.

Πῶς δ' ἐπῆλθεν ἡ ῥῆξις τῶν ἀδελφῶν Ἰωάννου Η' καὶ Δημητρίου; Κατὰ μὲν τὸν Φραντζῆν παρασκευασθεὶς ὁ Δημήτριος εἶνα κατὰ τῆς Πόλεως καὶ τοῦ βασιλείου καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔλθῃ . . . τῇ κγ τοῦ ἀπριλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1442) ἐπέδραμεν . . . μετὰ στρατοῦ καὶ ἀπέκλεισε τὴν Πόλιν, φθείρας καὶ ζημιώσας οὓς εὗρεν ἔξωθεν, ἔχων καὶ μεθ' ἑαυτοῦ συμμάχους μέρος Ἰκανὸν ἐκ τοῦ τῶν Τούρκων στρατοῦ»¹. Ἐὰ αὐτὰ περὶ συμμαχίας τοῦ Δημητρίου μετὰ τῶν τούρκων λέγει καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης², «διαπρεσβευσάμενος πρὸς βασιλέα Ἀμουράτην καὶ ξυμπααραλαβὼν παρ' αὐτοῦ στρατεύμα ἐπέλασέ τε καὶ ἐπολιόρχει Βυζάντιον». Μῆνας τινὰς πάντως ἡ πολιορκία αὕτη θὰ διήρκεσε, διότι κατ' Ἰούλιον σπεύσας ἐκ Πελοποννήσου ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος εἰς βοήθειαν τῆς Κων)πόλεως, ἀτυχῆσας καθ' ἑδὴν, μόλις τὸν Νοέμβριον 1442 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν, ὅπότε οἱ τούρκοι εἶχον ἀποχωρήσει, περιδεεῖς διὰ τὸν ἐκ βορρᾶ ἀπὸ τοῦ Οὐνυάδου κίνδυνον³.

Ἡ δ' ἔκθεσις τοῦ Σχολαρίου συμπληρώνει πολλαχῶς τὰ μέχρι τοῦδε ἔγνωσμένα.

«Ἐπεὶ δὲ ἐφιλονείκησε πρὸς ὀργὴν καὶ ἦν ἀνάγκη μάχεσθαι ἀλλήλοις ὡς πολεμιωτάτω, ὁ μὲν συνεκέλειστο ἔνδον πυλῶν, οἱ δὲ μὴδὲν ἀδικοῦντες ἠνδραποδιζοντό τε καὶ ἐκτείνοντο οὐκ ὀλίγοι, καὶ ἡ χώρα ἐκείροτό τε καὶ ἐνεπίμπρατο.»⁴

Σπουδαία ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ἡ εἰδήσις τοῦ Σχολαρίου περὶ τοῦ φρονήματος τῶν ἔξω-τῶν τειχῶν τῆς Πόλεως ἀγροτῶν. Ὅτι ἐηλασθῆ οὗτοι ἐξηγέρθησαν οὐχὶ κατὰ τοῦ αἰτίου τῆς ἀδελφικῆς ῥήξεως Ἰωάννου Η', ὅστις ἠδίκει τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον, οὐδ' ἔστω κατ' ἀμφοτέρων, ἀλλὰ μόνον κατὰ τοῦ Δημητρίου. Ἄν μάλι-

1. 194, 12 ε.

2. 306, 17 ε. Ἄλλας πηγὰς, εὐρωπαϊκὰς, περὶ τῆς πολιορκίας ταύτης τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Παλαιολογοῦ ὄρα παρὰ Ηοpφ, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. 86, 110 πβ. Finlay, A History of Greece ἐκδ. Tozer. Oxford 1877. τόμ. 3, 495

3. Φραντζῆ, 195, 1 ε. πβ. Jorga ἐνθ' ἄνωτ. 1, 430. Ὁ Ηοpφ αὐτόθ. 86, 110 συγκεχυμένως ἱστορεῖ τὰ προκείμενα γεγονότα· συγχέει τὰ Στροποῦλου 8, Φραντζῆ 195, 13., Χαλκοκονδύλη 307, 5.

4. Αὐτόθ. 54, 3 ε.

στα ἔχωμεν ὑπ' ὄψει: ὅτι ὁ λαὸς ἀπέστειρε τὴν ἔνωσιν καὶ κατα-
 φέρετο κατὰ τοῦ βρασιλέως Ἰωάννου Η' προσπαθοῦντος νὰ ἐπιβάλλῃ
 τὴν ἔνωσιν, εἶναι διὰ τοῦτο μᾶλλον ἀπορρῶν, διὰτὶ οἱ ἀγρόται ἐξη-
 γέρθησαν ἀποκλειστικῶς μόνον κατὰ τοῦ Δημητρίου, ὑπερασπιστοῦ
 τοῦ πατρίου δόγματος. Ἄράγε μόνον διότι ἐληλατήθησαν οἱ ἀγροὶ
 καὶ ἐφρονεῦθησαν τινες ἐξ αὐτῶν; Νομίζω ὅτι τῶν ἀγροτῶν τὸ μι-
 σος δὲν προκάλεσαν ἢ συμμαχία τοῦ Δημητρίου μετὰ τοῦ Μουράτ
 Β', σουλτάνου τῶν Τούρκων, ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου,
 ἀλλ' αἱ βιαιοπραγίαι τοῦ Δημητρίου καθ' ὁμοφύλων. Διότι καὶ τῷ
 1449 ἐπῆγγαγε τοὺς Τούρκους κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θωμᾶ ὁ Δημή-
 τριος, ἀλλ' οὐδέμια διὰ τοῦτο ἠκούσθη ἐναντίον του κατακραυγή,¹
 ὡς δῆλον ἐκ τῆς προκειμένης Ἐκθέσεως.

Ἄγνωστος ἦτο μέχρι τοῦδε ἢ κατὰ τὴν πολιτορχίαν ταύτην τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως διπλωματικὴ ἐνέργεια τοῦ σουλτάνου Μουράτ. Εὐρισκό-
 μεθα τότε εἰς τὰς παραμονὰς τῆς κατὰ τὸ 1443 ἐπιχειρηθείσης ὑπὸ
 τοῦ Οὐνιάδου μακρᾶς λεγομένης ἐκστρατείας κατὰ τῶν Τούρκων, ἐν
 συμμαχίᾳ μετὰ Σέρβων καὶ Βοσνίων². Ὁ Μουράτ λοιπὸν προβλέπων
 τὴν σιδηρότητα τοῦ κινδύνου ἐπολιτεύθη πρὸς τε τὸν Δημήτριον καὶ
 τὸν Ἰωάννην Η' ὡς τὸ ἴδιον συμφέρον ἀπήτει. Τὸν μὲν Ἰωάννην ἐνό-
 μιζεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ καταπιέσῃ περισσότερον, βλέπων ἐπερχομένους
 τοὺς Οὐγγυροὺς ἀπὸ βορρᾶ, ἀλλὰ καὶ τὸν Δημήτριον νὰ περιποιηθῇ
 ἀποβλέπων εἰς ἐνδεχομένην χρησιμοποίησιν αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ
 του Ἰωάννου, ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ Ἰωάννης ἐπεδείκνυε ἐνδιαφέρον
 ὑπὲρ τῶν Οὐγγυρῶν ἢ ἔσπευδε τυχὸν εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ἐτι πλέον
 ἐσκέπτετο ὁ Μουράτ ὅτι ἦτο δυνατόν καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ
 Δημητρίου κατὰ τῶν Οὐγγυρῶν ἀποβλέπων οὐχὶ εἰς τὴν ὀλικὴν δύ-
 ναμιν τοιαύτης συμμαχίας, ὅσον εἰς τὴν ἠθικὴν ἐπίδρασιν ἣν θὰ
 εἶχε τοιαύτη συμμαχία μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ βρασιλέως τῶν

1. Ἀναμφιβόλως καὶ τῷ 1449 ὅτε ὁ Δημήτριος μετὰ Τούρκων ἐπῆλθεν
 ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τοῦ Θωμᾶ δὲν κατεδικάσθη παρὰ τοῦ λαοῦ ἢ ἀντε-
 θνικῆ αὐτῆ προᾶξίς του μόνον καὶ μόνον διότι ἀναιμωτὶ διηυστήθη ἢ ὤξισ.
 Πρὸς ἀσφαλῆ ψυχολογικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ζητήματος τούτου ἰδὲ Πα-
 λαιολογία καὶ Πελοποννησιακὰ τόμ. 1, 239, 5 ἔ.

2. Hopf ἐν Ersch. und Gruber Allgem. Encyclop. τόμ. 86, 111. πβ.
 Jorga, Geschichte des Osman. Reich. τόμ. 1, 480.

Ἑλλήνων, τόσον ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων στρατιῶν ὅσον καὶ ὅλων τῶν ἄλλων χριστιανῶν τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο προτίθειν εἰς συμβιβασμὸν τῶν δύο ἀδελφῶν νὰ παραχωρήσῃ ὁ Δημήτριος εἰς τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὴν ἀμφιτρητουμένην χώραν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἶδεν δ' εἰς τὸν Δημήτριον ἀντ' αὐτῆς ἰσὴν ἑτέραν χώραν ἐν τῇ μεσογαίᾳ ἐκ τῶν ἰβλίων, ὑπισχνούμενος ὅτι μετὰ τὸν Οὐγγρικὸν πόλεμον μέλλει νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς πραγμάτων τῶν βλέψεών τοι.

«Ὁ βάρβαρος ἤξισεν μὲν παραχωρεῖν τὰδελφῶ τῆς χώρας, εἰδίδου δὲ ἀντ' αὐτῆς ἑτέραν οὐκ ἐλάττω ἐν μεσογαίᾳ, ὑπισχνούμενος μετὰ τὸν πόλεμον βοηθήσειν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπυνθάνετο ἀκριβῶς ἐπιόντας τοὺς Οὐγγρους, τὸν μὲν βασιλέα δεῖν οὐκ ἔγνω λυπεῖν, σὲ δὲ θεραπεύειν καὶ ἐτοιμῶ χρῆσθαι ἂν πρὸς τὴν κατὰ βασιλέως ἀμυναν, εἰπερ αἰσθόιτο αὐτοῦ εὐνοίας τοῖς ἐχθροῖς εἰσενηνοχότος καὶ βοηθείας· ἅμα δὲ καὶ σὲ πολὺ τι αὐτῶ συμβαλέσθαι ἠλπίζε πρὸς τὸν πόλεμον οὐστρατεύοντα οὐ προσθήκη δυνάμεως. Ἄλλὰ τῇ φήμῃ τοῦ καὶ τὸν βασιλέως ἀδελφὸν αὐτῶ συμμαχεῖν. Καὶ εἶδσκε δὲ τοῖς τε ἐπιούσιον ἔσσεσθαι ταύτῃ φοβερώτερος καὶ τοῖς ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανοῖς σύμπασι εὐνουστέροις τε καὶ χρηστοτέροις κεχρήσεσθαι εἰς τὰ παρόντα».¹

Ποία δ' ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ Δημητρίου εἰς τὰς προτάσεις ταύτας τοῦ Μουράτ; Ὁ Σχολάριος λέγει, ὅτι παρὰ τὸ δέλεαρ τοιούτων προτάσεων, καὶ παρὰ τὴν ῥοπὴν ἣν συνήθως οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι, προκειμένου νὰ φανῶσιν ἠτιώμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ, ἐξ ἀισχύνης νὰ προτιμῶσι νὰ διαπράξωσι καὶ τὰ μεγαλύτερα ὀλισθήματα, ὁ Δημήτριος δὲν προετίμησε τὸ προσωπικόν του συμφέρον ἀλλὰ τὸ «πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς». Πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τοῦ Μουράτ.

«Ἄλλὰ σοίγε τοῦ πᾶσι Χριστιανοῖς συνοίσοντος μᾶλλον ἢ τῆς ἰδίας ἐμέλησεν ὠφελείας, οὐ χαλεπῶς ἂν τις ἠνέσχετο· τοὺς γὰρ πλείους τῶν ἀνθρώπων ὀρῶμεν ἰσχυριζομένους ἐφ' οἷς ἂν ἔλοινο τὴν ἀρχὴν καὶ ὑπ' ἀισχύνης τοῦ δόξαι τι ἠσσησθαι τῶν ἀνταγωνιζομένων τὰ μέγιστα ἔξαρμαρτάνειν τε καὶ ἀτυχεῖν, εἷγε συμβαίη, προαιρουμένους».²

1. Αὐτόθ. 55, 20 ε.

2. Αὐτόθ. 55, 32 ε.

Ὁ Χαλκοκονδύλης ἐν 306, 2² βραχύτατα ἀφηγεῖται ὅτι ἀποχωρήσας ὁ Δημήτριος τῆς Κων/πόλεως «μετ' οὐ πολὺ, διαπρῆσβευσάμενος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βασιλέα, ἦκε ἐς Βυζάντιον». Δι' ἐτι βραχυτέρων ὁ Συροπούλος ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον ἐπηκολούθησε «διαλλαγὴ καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν δεσπότην.»¹ Πρὸς δὲ τοῦ Σχολαρίου διδασκόμεθα ὅτι ὁ Δημήτριος «ἐν ἰκέτου τάξει» ἠυτομόλησε πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα, ὅστις ἀναγνώρισας τοῦ Δημητρίου τὴν ἀρετὴν, οὐ μόνον δὲν ἐμνησικακήσε ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἀγάπην πρὸς αὐτὸν ἐδείκνυε καὶ τιμὴν. Οὐδεμίαν ἔμως ἀπεράσισε νὰ κάμῃ ἐπανόρθωσιν εἰς τὸν Δημήτριον· οὐδεμίαν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πρᾶγμα τὸ ἀποῖον, φαίνεται, ἀνέμενε νὰ ἴδῃ ὁ Δημήτριος, ὡς καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ταχέως πραγματοποιούμενον. Ἐνεκα ἔμως τῶν ὕλικῶν οἰκογενειακῶν του ἀναγκῶν ὑπεχρεώτο ὁ Δημήτριος νὰ σιγᾷ, τὰς ἐλπίδας μόνον εἰς τὸν Θεὸν ἀναθέσας.

«Ἄλλὰ σύ γε ἐν ἰκέτου τάξει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτομολήσας καὶ βασιλέα, οὐδὲ βουλευθέντι ἂν μνησικακεῖν ἐπέτρεψας· ἠδ' ἄσθη γάρ σου τὴν ἀρετὴν καὶ χάριν ὡμολόγησι, τὰ πᾶσι λυσιτελέστατα ἦρημένῳ. Ἐφίλει μὲν οὖν σε καὶ εἶμα τότ' εὐθύς, τῶν δὲ προκόντων οὐκ οἶδ' ὅπως καὶ μέχρι πλείστου ἐφείδeto. Προσῆκε δὲ ἄρα μὴ πεπαυμένῳ λυπεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ σύνεσιν ἐπιδεδειγμένῳ μεγίστην καὶ ἐν ἔργῳ πλείστων ἐξενενηχότι τεκμήρια ἀρετῶν εἰς τε ὑπόρχοντα ἀποδοῦναι μετὰ προσθήκης καὶ τὰ λοιπὰ κεχρησθαι ὡς πιστοτάτῳ. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ θεῖον ἡμῖν ἰκέταις αὐτοῦ γινομένῳις, ἐπειδείν τι ἐξαμαρτόντες μετανοῶμεν, οὐ συγγινώσκαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χάριν προστίθησι. Σὺ δὲ ἠνάχου ξυμκάσης σοι τῆς οἰκίας ἐνδεία πιεζομένης, καὶ ταῖς εἰς τὸ θεῖον ἐλπίσι προσεῖχες».²

Πόσος χρόνος παρήλθεν, οὕτω ἐν διαθεσιμότητι παραμένοντος τοῦ Δημητρίου, ἐκ τῶν πηγῶν δὲν μανθάνομεν. Ἀπὸ τοῦ 1443 ἔμως λήγοντος πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐξατυλίχθη ἡ περίοδος τῆς νέας ῥήξεως τῶν ἀδελφῶν Παλαιολόγων, Ἰωάννου Η', Θεοδώρου

1. Συροπούλου, σ. 318.

2. Αὐτόθ. 56, 4 ε.

καὶ Θωμᾶ. Καὶ περὶ τῆς νέας ταύτης ῥήξεως ὀλίγα ἦσαν μέχρι τοῦδε γνωστά.

4. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Ἰωάννου Η', Θεοδώρου, καὶ Θωμᾶ τῶν Παλαιολόγων (1443—1448)

Ἀπὸ τοῦ 1456, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἤρχισαν ἡ ἕρις τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου περὶ διαδοχῆς. Ὁ πρεσβύτερος Θεόδωρος εἰς τὰ πρεσβεῖα αὐτοῦ στηριζόμενος ἐπέτυχε τῷ 1436 τὴν συγκατάθεσιν τοῦ βασιλέως ἵνα ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου παραμῆνῃ ἐν Κων(σταντι)πόλει. Διὰ νέας συμφωνίας τῶν ἀδελφῶν τῷ 1437 καθωρτίσθη ἐν μὲν τῇ Κων(σταντι)πόλει νὰ παραμῆνῃ ὁ Κωνσταντῖνος, οἱ δὲ Θεόδωρος καὶ Θωμᾶς ἐν Πελοποννήσῳ. Κατὰ δὲ τὴν συμφωνίαν τοῦ 1442 ὁ μὲν Κωνσταντῖνος θ' ἀντικαθίστα ἐν Πελοποννήσῳ τὸν Θεόδωρον, οὗτος δὲ θὰ ἐπανήρχετο εἰς Κων(σταντι)πόλιν.¹ Πράγματι τὸν δεκέμβριον τοῦ 1443 ὁ Θεόδωρος ἐφύλασεν εἰς Κων(σταντι)πόλιν.² Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου βλέπομεν μίαν σειρὰν δολοκλοκιῶν τῶν ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Θωμᾶ κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Ἀμφότεροι προσκαθοῦσι νὰ προεκταίρισθῶσι τὸν Δημήτριον ἤδη συνδιαλλαγέντα μετὰ τοῦ βασιλέως πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἰδίων αὐτῶν σκοπῶν. Ὡθοῦνται οἱ δύο ἀδελφοὶ εἰς συμμαχίαν μετὰ τοῦ Δημητρίου γινώσκοντες ὅτι οὗτος ἠδικοῦτο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις δὲν τὸν ἀποκτέτησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐξείνου, καὶ παρέμενε δυσηρεστημένος. Τίνας ἔμως ἦσαν οἱ κρύφιοι οὗτοι σκοποὶ τοῦ Θεοδώρου καὶ Θωμᾶ, ὁ Σχολάριος δὲν λέγει ῥητῶς· ἀλλ' ἡμεῖς ὑπονοοῦμεν αὐτούς, τὸ μὲν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων αὐτῶν περὶ διαδοχῆς, τὸ δ' ἐκ τινῶν ἄλλων τεκμηρίων. Οὕτω ὁ Δημήτριος, εἴτε διότι ἐσυκοφαντήθη παρὰ τῷ βασιλεῖ, εἴτε διότι ἀπλῶς ἐγνώσθη ὅτι ὁ Θεόδωρος ζητεῖ τὴν συνεργασίαν του, καταστάς ὑποπτος, φυλακίζεται ἐν Κων(σταντι)πόλει ὑπὸ τοῦ βασιλέως, μετ' αὐτοῦ ἔμως καὶ ὁ γυναικάδελφός του Ἀσάνης, αὐτὸς ἐκαῖνος, περὶ οὗ, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ὁ Χαλκοκονδύλης λέγει ὅτι «μέγα ἐδύνατο ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐδόκει συμπράξειν αὐτῷ (τῷ Δημητρίῳ) τὰ πρὸς τὴν βασιλείαν.»

Ἐπειτα ὁ Θεόδωρος κατὰ τὴν σχεδιασθεῖσαν ἐπίθεσιν αὐτοῦ

1. Φραντζῆ 196, 6, ε. Χαλκοκονδύλης 806, 9 ε.

2. Φραντζῆ 196, 18.

κατὰ τοῦ βασιλέως «ἐώρα πολλοὺς» τῶν ἐν Κων[πόλει, «ἀποστασίαν ὀψίνοντας»¹, ὅπερ δεικνύει εἰς τί ἀπέδ' ἔπεν ὁ Θεόδωρος. Ἄλλὰ καὶ τοῦ Βραχέος Χρονικοῦ τοῦ συνεκδοχομένου τῷ Δούκᾳ Bonn. 519, 1 ἐ. ἡ εἰδησις: «ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ κύρις Θεόδωρος ὁ πορφυρογέννητος ὁ δεσπότης Μωραΐως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, ἵνα γένηται βασιλεὺς, καὶ ἀπέτυχεν τοῦ σκοποῦ· ἰβασίλευσε γὰρ κύρις Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ», ἀνήκει· ἐνταῦθα. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου ἐπέδ' ὤξαν κατὰ τὰ τελευταία ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννου καὶ αὐτὴν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν βίβ' γὰ καταλάβωσι. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσωμεν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς διαστάσεως τῶν τριῶν ἀδελφῶν ὡς ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου ἱστοροῦνται.

Ἐπανελθὼν εἰς Κων)πολιν τῷ 1443 ὁ Θεόδωρος ὑπέβαλε, φαίνεται, ἐν πρώτοις αἰτήματά τινα εἰς τὸν βασιλέα, ἅτινα ἔμως δὲν ἐξετεληρώθησαν· δι' ἃ ὁ Θεόδωρος διαστάς «φανερῶς» πρὸς τὸν βασιλέα κατέλιπε τὴν Κων)πολιν, πιθκνώτατα, εἰς Σηλυμβρίαν ἀποχωρήσας, ἧτις κατὰ τὴν τελευταίαν συμφωνίαν τῶν ἀδελφῶν ἀνήκεν αὐτῷ. Τίνα ἦσαν τὰ αἰτήματα ταῦτα τοῦ Θεοδώρου δὲν λέγεται, εἰμὴ ὅτι ἦσαν παράλογα, «ἀδίκαια». Ὁ Δημήτριος κατὰ τὴν κρίσιν ταύτην συνατάχθη μετὰ τοῦ βασιλέως.

«Εἶτα ὁ μὲν Θεόδωρός σοι τῶν ἀδελφῶν αὐτῷ τέτακτο τῷ βασιλεῖ φανερῶς ἐξελθῶν, σὺ δὲ μένων ἔμελλες συμμαχεῖν βασιλεῖ τε αὐτῷ καὶ τῷ δικαίῳ· καὶ οὕτω γε παρεσκεύασο. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀδικεῖσθαι μὲν σε εἰδώς, λύειν δὲ τὴν ἀδικίαν οὕτω βουλόμενος, δεδιώς δὲ μή τι καὶ ἀντιλυπεῖν προαχθεῖη καὶ τᾷδελαφῷ συναξεργάσ[η] τὴν ἄμυναν μάλα ῥαδίως, εἴργει τε ἐν τοῖς βασιλείοις καὶ φρουρὰν ἐφίστησι. Καὶ ἡ παρὰ τῶν ὄρκων ἀσφάλεια, φεῦ, δεινῶς ὑπεχώρει τῷ δέει, ὑφορμοῦντι μᾶλλον ἐξ ὧν ἔφερεις πάσχων κακῶς ἢ ἐξ ὧν ἠγανάκτεις».

Ὅτι ὁ Δημήτριος ὕποκτος εἰς τὸν βασιλέα καταστάς συναλήφθη, παραδίδει καὶ ὁ Καλκοκονδύλης, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη, ἠγγνοῖτο ἔμως ὅτι καθείρχθη ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις, ὑπὸ φρουρᾶς φρουρούμενος.

1. Διόθ. 57, 10 ἐ.

Καὶ ὁ μὲν Σχολάριος δὲν κατονομάζει τὸν τρόπον τῆς ἀπεδράσεως ἐκ τῆς εἰρκτῆς τοῦ Δημητρίου «ἵνῃσαι χαλεπώτατον», ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης ἀποδίδει τούτου εἰς ἐπιπένησιν τοῦ Ἰωάννη.

«Ῥύεται δέ σε ὁ τῆς δικαιοσύνης ἔφορος καὶ τῶν ὄρκων δρωῖμα ἐπὶ νοῦν ἐμβλητῶν, συνετώτατον μὲν διανοηθῆναι, ἀνῆσι δὲ χαλεπώτατον, μὴ σὺν θεῷ καὶ τῇ παρ' ἐκείνου ροπῇ· καὶ ἔξω δειῶν ὑπὸ θεοῦ γεγονώς, οὔτε ἐμνηστικίησιν οὔθ' ὑπ' ὀργῆς προήχθης τι καὶ ἀμύνασθαι, καιρὸν ἔχων ταῦτα ποιεῖν· ὁ γὰρ ἀδελφός σου αὐτῷ συμμαχεῖν, πολλὰ ὑπισχνούμενος, εἰ διὰ σοῦ τετυχηκώς, ὦ· ἔλεθόμεναι, δύναϊτό σε ἀμείβεσθαι ἰὰ εἰδία»¹.

Ἀποδράσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Δημήτριος διαπεραιώθη νότιως εἰς Γαλατῶν. ὡς λέγει ὁ Χαλκοκονδύλης². Ἐκείθεν ὁ Δημήτριος ἀπορρίψας τοῦ Θεοδώρου τὴν περὶ συνεργασίας πρότασιν, ἀμνηστικακός, «διαπερθεβευσάμενος» πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην, «ἔτυχεν εἰρήνης».

«Ἄλλὰ τότε μᾶλλον ἢ πρόσθεν εἴνοις τε τῷ βασιλεὶ καὶ ὠφέλιμος πεφηνώς, ἔδειξα· ἐκεῖνα συκοφαντίαν μὲν ὡς ἀληθῶς τῶν κατηγορηκόντων καὶ σκευωρίαν ἀσύστατον, μικροψυχίαν δὲ καὶ δόλος ἀδελῆς τοῦ πιστεύσαντος»³.

Ὁ βασιλεὺς τότε Ἰωάννης τὴν ἀφογὸν πρὸς αὐτὸν τοῦ Δημητρίου διαγωγὴν, ὑπερ ἀνεβόλλετο ἀπὸ τοσοῦτου χρόνου, τὴν παραχώρησιν δηλαδὴ τοῦ Ἐδξείνου Πόντου εἰς τὸν Δημήτριον δὲν ἐπέτελεσε, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς «νήσους», εἰς ἀμειδίην τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως.

«Καὶ ὁ βασιλεὺς ὄρετο μὲν δεῖν ὁμῆ τὰ δίκαια πράττειν, τὴν δὲ τῷ ἀδελφοῦ θεραπείων νέμεσιν, ἐν δεινῷ τὴν σὴν εὐδοκίμησιν ποιουμένον, ἐδίδου μὲν αὐτίκα τὰς νήσους, τὴν δὲ προτέραν ἀρχὴν ἀνέβαλεν.»⁴ Τίνας δὲ νήσους νοεῖ ἐνταῦθα ὁ Σχολάριος; Βασιλῶς

1. Αὐτόθ. 56,25 ε.

2. Χαλκοκονδύλης, 501,5 κβ. Ἠορί, ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. 86,110. Σημειωτέον ὅτι ὁ Δημήτριος καὶ ἄλλοτε, τῷ 1423 πολιορκουμένης τῆς Κηλύπης, «ἀπέβρα ἐν τῷ Γαλατῷ» κατὰ Συρόπουλον σ. 8.

3. Αὐτόθ. 56,33 ε.

4. Αὐτόθ. 57,3ε.

δὲν πρόκειται περὶ τῶν Μικρασιατικῶν, ὡς ἡ Λέσβος ἐτέλει τότε ὑπὸ τοῦς Γατελούζους, ἀλλὰ περὶ τῶν Θράκικῶν, ὡς τὴν Λήμνον, Ἰμβρον καὶ Σαμοθράκην βραδύτερον, ἐν ἔτει 1462, πρὸς ζωάρκειαν ἔδωκε πάλιν τῷ αὐτῷ Δημητρίῳ ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ κατακτητής.¹

Ἐκεῖ «ὕπακούσας» μετέβη ἐκ Κων]πόλεως ὁ Δημήτριος, ἐνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδώρου, ἐπαλθόντος ἐν τῇ Σηλυμβρίᾳ τὸν Ἰούλιον 1448². Καθ' ἅπαντα δὲ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Δημήτριος δὲν ἐπεχύετο νὰ δέχεται ἀλλεπαλλήλους προτάσεις παρὰ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Θεοδώρου καὶ Θωμᾶ περὶ συνεργασίας κατὰ τοῦ βασιλέως. Ὅτις ὁ Θωμᾶ πρῶτον δι' ἐπιστολῶν καὶ πρεσβειῶν ἐπηγγέλλετο πολλά, ἀν' ὁ Δημήτριος ἐδέχετο νὰ συνεργήσῃ· οὐδεμιᾶς ὅμως ἔτυχεν ἀπαντήσεως παρὰ τοῦ Δημητρίου. Ἐπειτα ὁ Θεόδωρος προσεκάλεσεν εἰς Σηλυμβρίαν τὸν Δημήτριον, νομίζων ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐπιθέσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς Κων]πόλεως, ἐπειδὴ ἐμάνθανεν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν Κων]πόλει ἔρρεπον εἰς ἀποστασίαν. Ἄν καλῶς ἐρμηνεύω τὸ κεῖμενον τοῦ Σχολαρίου, ἡ σύγκρουσις τῶν δύο ἀδελφῶν μόλις ἀπεσοδήθη. Ὁ Δημήτριος ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ ἀνεχώρησε διὰ Σηλυμβρίαν. Πρὸ τῆς ἀφίξεως ὅμως τοῦ Δημητρίου, διττὸν ἀτύχημα ἐπληξε τὸν Θεόδωρον· ἄρ' ἐνδὸς ἀποστασίας ἐξερράγη ἐν Σηλυμβρίᾳ κατὰ τοῦ Θεοδώρου, ἔπειτα προσβληθεὶς ὑπὸ λοιμῶδους νόσου οὗτος ἀπεβίωσε.

Ἐπακούσαντι δὲ σοὶ καὶ ἐν ταῖς νήσοις ὄντι οὐκ ἐπαύετο ἐπιστέλλων αὐτίς καὶ πρεσβευόμενος ὁ νεώτερος, τί μὲν οὐ διδούς, τί δὲ οὐκ ἐπαγγελλόμενος εἰς τὸ μέλλον; Ἄλλ' ἐκεῖνῳ μὲν οὐδ' ἠξίωσας ἀποκρίνασθαι, τῷ δὲ πρεσβυτέρῳ μεταπεμπομένῳ σε ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ὠφελείᾳ, ἐπεὶ ἔβρα πολλοὺς ἀποστασίαν ὠθύνοντας, εἰ καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ εἰς μακρὰν ἀντέστραπτο, καὶ ἔδει δὴ τῆς σῆς συνουσίας αὐτῷ, σὺ μὲν ἐπέιθου καλῶς ποιῶν, ἡ δὲ χρεῖα καὶ πρὸ τῆς καθόδου ἐπέκαυτο, θανάτῳ κεκριμένης τῆς μάχης.³

Ὁ βασιλεὺς ὅμως Ἰωάννης παρὰ ταῦτα ἀνευ μνησικακίας δέχε-

1. Φραντζῆ, 418, 23ε.

2. Φραντζῆ, 208, 10ε.

3. Αὐτόθ. 67, 6ε.

τει πάλιν εἰς τὴν Πόλιν τὸν Δημήτριον καὶ πᾶσαν εὐνοίαν εἰς αὐτὸν ἐπιδαφιλεύσῃ. Τότε δὲ καὶ τὴν ἀπόρριψιν εἶχε λάβει· νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ὑποσχημένα τῷ Δημητρίῳ περὶ ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν προτέραν ἀρχὴν τοῦ Εὐξείνου· ἀλλ' ὁ θάνατος προλαβὼν ἀνῆρπασε τὸν βασιλέα.

«Ὁ δὲ καὶ οὕτως ἄσμενος ὑπεδέχετό σε, οὐδὲν ὅτι οὐκ ἔποιε βιαιδικῶς εἰς εὐνοίας ἐπίθειν. Ἐμελλε δὲ αὐτίκα καὶ τὰς ὑποσχέσεις ἔργῳ πληροῦν καὶ τὰς πόλεις ἐκείνας παραδίδοναι, γραφῇ γὰρ πάσαι ἐδέδοντο· ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ αὐτὸς θανάτῳ ἀνῆρπαστο»¹.

Ὁ Χαλκοκονδύλης παρέχει τὴν αἰτίησιν ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπανελθὼντα ἐκ Γαλατῶ τὸν Δημήτριον, ὅπου εἶχαν ἀποδράσει, ἀπέστειλεν εἰς τὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀρχὴν² νομίζω ὅμως ὅτι ὁ Χαλκοκονδύλης συγχέει δύο γαγονάτα, τὴν παραχώρησιν τῶν Θρακικῶν νήσων εἰς τὸν Δημήτριον καὶ τὴν ἐπικαιμένην, ἀλλ' ἐν τέλει ματαιωθεῖσαν, ἀποστολὴν τοῦ Δημητρίου εἰς Εὐξείνου Πόντον. Ἡ μαρτυρία τοῦ Σχολαρίου οὐδαμιάς δύναται νὰ τύχη ἀμφισβητήσεως³.

5. Τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου μέχρι τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀναχωρήσεως τοῦ Δημητρίου (1448—1449).

Δεκατρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐφθασεν ἐκ Πελοποννήσου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θωμᾶς, οὐδὲν γινώσκων περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ⁴. Ἐν τῇ μεταξὺ ὅμως ὁ παρὼν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δραστηρίως ἐνήργουν, κατὰ Φραντζῆν, περὶ ἀνταγορεύσεως τοῦ Δημητρίου εἰς βασιλεῖα⁵. Ὁ Θωμᾶς ὅμως διημφεσθήτε· πρὸς τὸν Δημήτριον τὴν βασιλείαν, «κατέστη εἰς διαφορὰν Δημητρίῳ τῷ ἀδελφῷ περὶ τῆς βασιλείας» λέγει ὁ Χαλκοκονδύλης⁶.

1. Αὐτόθ. 57, 14ε.

2. Χαλκοκονδύλη, 307, 7.

3. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Ἄ. Μομφερράτος ἐν τῇ μελέτῃ, Οἱ Παλαιολόγοι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Ἀθήναις 1913, σ. 71 ἀποδέχεται ὅτι ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος ἀνέλαβε τότε τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀρχήν. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ Σχολαρίου ῥητῶς τὸ ἀντίθετον βεβαιοῦται.

4. Φραντζῆ, 204, 2δ.

5. Φραντζῆ, 204, 9ε., πβ. Χαλκοκονδύλη, 374, 11ε.

6. 374, 11ε.

Ἄλλὰ προσεῖξει τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων βουλῇ καὶ γνώμῃ τῷ ἀμειβῆ βουλήθησαν ἀκουτίσαι δεῖ καὶ αὐτῇ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐν τῇ Πόλει σχεδὸν πάντων τὸν κύριον Κωνσταντῖνον διὰ τὸν βασιλέα κρίνουσιν, ἵνα κάκεινος ἐπίσταται τοῦτο»¹

Ὁ Σουλτάνος τότε λαθῶν γνώσιν παρὰ τοῦ πρέσβειος Φραντζῆ τῆς ἐν Κων)πόλει καταστάσεως «ἐπεκύρωσε» τὴν περὶ ἀναγορεύσεως τοῦ Κωνσταντῖνου ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ. Ἡ συγκατάθεσις αὕτη τοῦ Σουλτάνου Μουράτ ἔλυσε τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἰωάννου. Εὐλόγιω: διὰ τοῦτο ὁ Jorga λέγει: «ὅτι ἠπειλείτο νέος ἐμπύλιος πόλεμος τῶν τριῶν ἀδελφῶν Δημητρίου, Θωμᾶ καὶ Κωνσταντῖνου ἂν μὴ ἐπενέβαιναν ὁ Σουλτάνος»²

Ἡ δὲ νέη πηγὴ τοῦ Σχολαρίου ἀντιθέτως τῆς τοῦ Φραντζῆ καὶ Χαλκοκονδύλη λέγει: «ὅτι ἡ μεγάλη πλειονότης τοῦ λαοῦ ἐξεφράσθη ὑπὲρ τοῦ Δημητρίου, τοῦτον προχειρίζουσα εἰς βασιλέα». Ἄν δὲ ἡ ἐπιθυμία τοῦ λαοῦ δὲν ἐπραγματοποιήθη τοῦτο ὤφειλετο εἰς ἀρνήσιν ἢ ἀποδεχθῆ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τοῦ Δημητρίου. Οὗτος δηλαδὴ ἀρνηθεὶς νὰ λάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ ἐκασφαλίσῃ τὴν βασιλείαν εἰς χεῖρας τοῦ ἀπόντος ἐκ Κων)πόλεως πρεσβυτέρου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντῖνου, οἷον εἰ ἐπίτροπος αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀφίξεώς του καταστάς.

«Ἔρχετο μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς. Σοὶ δὲ πλὴν ὀλίγων ἅπαντες οὐνεβούλευον τὴν μείζω λαμβάνειν προσηγορίαν ἐν χεῖροῖν εἴσαν, ἣν καὶ ἰδιώταις ἀρκάσασιν ἑσθ' ὅτε οὐ μετεμέλησε· σοὶ δὲ ἔφασκον βασιλεὺς μὲν ὁ πατήρ, ἀδελφὸς δὲ ὁ πρὸ μικροῦ βεβαιοιλευκός, τὸ δὲ θνήσκοντι παρόντα τυχεῖν καὶ τὸ τῶν πραγμάτων ἀχθῶς διενεγκεῖν οὐδὲν ἦτον εἰς δικαίωμα ἔσται σοι τῶν ἐκ τοῦ χρόνου πρεσβείων, καὶ τοιούτοις τισὶν ἠρέθιζόν σου τὴν γνώμην φανερώς

1. Φραντζῆ 204,15έ.

2. Geschichte des Osman, Reich, 1.459.

3. Ὁ Ἄ. Μομφερράτος ἐν τῇ μελέτῃ, Οἱ Παλαιολόγοι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Ἀθήναις 1913, σ. 75 ἀνακριβῶς γράφει ὅτι «ὁ Δημήτριος εἶχε κόμμα ἐν τῇ Πόλει σχηματισθῆ τῇ βοήθειᾳ τῶν Τούρκων ἀρχαίων φίλων του».

ἐπαχειρήσαι τοῖς μείζοσιν. Ἄλλὰ σύ γε τῇ σουτοῦ φύσει μᾶλλον χρησάμενος, εἰ δὲ ἔδει τι καὶ συμβούλων, οὐ τοῖς ῥησοκινδύνοισι τούτοις, ἀλλὰ τοῖς σωφρονεστατοῖς προσεσχηκώς, καὶ τὴν μὲν βασιλείαν προσήκειν μᾶλλον τῷ τοῦς ἀρχομένους προαιρουμένῳ σώζειν ὑπείληφώς, τὸ σχῆμα δὲ οὐ συνοίσειν τῷ φιλονεικίαν καὶ φθορὰν μνωμένῳ τοῖς πράγμασιν, ἐκ τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας ὧσου δεῖν λαμβάνειν μᾶλλον τὴν εὐχλείαν καὶ τὴν δόξαν. Καὶ διὰ τοῦθ' εἰρημῶνι θαυμαστῶ πάνσιν ἐπεξήληθες τοῖς πράγμασιν, ἀψάμενος μὲν οὐδαμῇ τῶν κοινῶν, πρεσβευόμενος δὲ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἀντεπεξίων δὲ τοῖς πολεμίοις γενναίως καὶ τῆς τῶν τειχῶν ἐπιμελόμενος φυλακῆς καὶ τῷ μείζονι τῶν ἀδελφῶν τὴν βασιλείαν συγκατακτώμενος, ὥσπερ ἐπίτροπος τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας καὶ φυλακῆς τῇ πόλει καταστάς ἐκ Θεοῦ»¹.

Ἡ σπουδαιότερα εἰδησις τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Σχολαρίου εἶναι ὅτι ὁ Δημήτριος μέχρις οὐ φθάσῃ εἰς Κων]πολιν ὁ Κωνσταντίνος «ἐπρεσβεύετο ὑπὲρ τῆς εἰρήνης». Ποίας εἰρήνης πρέπει γὰρ νοήσωμεν ἐνταῦθα; Ἄναμφιδόλω: πρόκειται ἐνταῦθα περὶ διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης μετὰ τῶν τούρκων. Διότι ὁ Χαλκοκονδύλης ἀναφέρει πράγματι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τοῦ Μουράτ στρατεῖαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου. «Ἀμουράτης δὲ ὡς ἐπανήκει εἰς τὰ βασίλεια, οὐ πολλῶ ὑπερον ὄρημητο μὲν ἐπὶ Βυζάντιον στρατεύεσθαι, τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως Ἰωάννου καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὡς ἐχώρησεν ἡ βασιλεία.»²

Ὁ Δημήτριος λοιπὸν κατὰ τὴν Ἐκθίσιν τοῦ Σχολαρίου ἔχει μόνον ἐπρεσβεύετο ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πρὸς τοὺς τούρκους ἀλλὰ συγχρόνως «ἀντεπεξίημι τοῖς πολεμίοις γενναίως» καὶ «τῆς τῶν τειχῶν ἐπιμελεῖτο φυλακῆς.» Ποῖον δ' ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων ἐκείνων; Ὅτι ἐναυάγησαν αὐταὶ τὸ συνάγομεν καὶ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἅμα ἐπαναλθὼν ἀνειρημένος βασιλεὺς ὁ Κωνσταντίνος εἰς Κων]πολιν διεπραγματεύθη ἀμέσως καὶ ἐπέτυχεν εἰρήνην πρὸς τὸν Μουράτ.

1. Αὐτόθ. 57, 29ε.

2. Χαλκοκονδύλης, 373, 16 ε (ἀνακόλουθον τὸ χωρίον).

«τὸν δὲ Κωνσταντῖνον πέμψαντες, οἱ τῆς Κωνσταντῖνου ἡγαγον αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, καὶ πρόσβεις στείλας εἰς τὸν Μουράτ καὶ δεξιώσας αὐτὸν σὺν ὄμοις καὶ μελιχίοις λόγοις εἰρήνευσεν αὐτόν, ἄρας ἐκ μέσου πάντα παρεληλυθότα σκάνδαλα» λέγει ὁ Δούκας.¹

Ἐπειδὴ δ' ἀκριβῶς ἀναυάγηται αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις τοῦ Δημητρίου διὰ τοῦτο καὶ ἡ περιοικίς τῆς Κων[πόλεως] ἐδωρώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τῶν Βυζαντιακῶν νήσων, τῶν Θρακικῶν, ἐπαλθόντες οἱ Τούρκοι τὰς ἡρήμωσαν δεινῶς.² Ἡ δὲ διακοπή τῶν διαπραγματεύσεων ὤφειλετο εἰς τοὺς συκοφάντας τοῦ Δημητρίου, οἵτινες κατηγοροῦντες αὐτόν ὅτι ἐνοσφίθη ἤδη τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ἔγιναν αἰτία νὰ χαλαρωθῇ ὁ ζήλος τοῦ Δημητρίου εἰς ἐξυπαρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος.

«Καίτοι συνέπλαττον μὲν οἱ συκοφάνται πολλά, ταρῆσαι τὴν σὴν γνώμην βουλόμενοι, ἀλλὰ σὺ γε ἀκλόνητος ἦσθα· οὐ γὰρ σε ἐλάνθανεν ὄθεν ταῦτα ἐσπείρετο τὴν ἀρχήν καὶ ὅσοι τὰ σπειρόμενα λαμβάνοντες ἔξερον καὶ οὗτο ἡσ.ν. Καὶ ἔγωγε νῆ τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν πολλακίς ἐξεπεπλήγγμην σου τὴν καρτερίαν πολὺ μᾶλλον ἢ τὴν ἄλλην μεγαλοψυχίαν καὶ πρόνοιαν· καὶ οἶδα πάνυ καλῶς, ὡς εἰ μὴ τῶν συκοφαντῶν αἱ βροαὶ καὶ προσενοχλήσεις ἐκόλυον, κἄν ἐρρωμενέστερον τῶν πραγμάτων ἡμέμενος συνθήκας τε ἐποιεῖς πρὸς τοὺς πολεμίους ἡμῖν καὶ τὴν ἀρχὴν ὑγιαίνουσαν τοῖς ὄμοις ἀπεδίδου· ἂν ἦκοντι ἐκ Πελοποννήσου τὰδελφῶν τε καὶ βυσιλαῖ καὶ οὐτ' ἂν ἡ περιοικίς ἐκείρετο πᾶσα, οὔτε ταῖς νήσοις ἂν τὸ δεινὸν ἐπῆε· ἐκεῖνο, οὐδέποτε αὐταῖς ὁμοίως ἐφ' ἡμῶν ἐπεληλυθός»³

Σταφθεὶς ἐν Μυστρᾷ τῇ 6 Ἰανουαρίου 1449 ὁ Κωνσταντῖνος βασιλεὺς, δι' οὗς λόγους ἐν ἐτέρῳ μου μελέτῃ διέλαβον⁴, τῇ 12 μαρτίου ἔρθασεν εἰς Κων[πόλιν], ἐνθὺ εὔρε τοὺς δύο αὐτοῦ ἀδελφοὺς Δημήτριον καὶ Θωμᾶν.

1. Δούκα Bonn. 223,20ε.

2. Περὶ τῶν δρωσῶν τούτων, ἐκ τουρκικῶν πηγῶν οὐδὲν εἶναι γνωστόν.

3. Αὐτόθ. 58,15ε.

4. Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Τὸ ζήτημα τῆς σέψεως Κωνσταντῖνου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν Λαογραφίᾳ τόμ. 7,422ε.

«Μετά δὲ τινος ἡμέρας, λέγει ὁ Φραντζῆς, ὁ τὸν αὐτῶν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν κύρ Θωμᾶν τὸν αὐθεντόποδον εἰς τὸ δεσποτικὸν ἄξιωμα ἀνεβίβασε· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ αὐγούστῳ ἐξεβίων τῆς Πόλεως ὁ προρρηθεὶς δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἀπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον· τῇ δὲ πρώτῃ Σεπταμβρίου τοῦ 1376 ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ δεσπότης ὁ πορφυρογέννητος κύρ Δημήτριος καὶ ἀπῆλθε κικεῖνος εἰς Πελοπόννησον».

Ἡ δ' Ἐκκείσος τοῦ Σχολαρίου διδάσκει ἡμᾶς τὰ ἑξῆς.

Συσκίψεως γενομένης, καθ' ἣν παρίστησαν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, οἱ δύο δεσπότες καὶ ἡ σύγκλητος, ἣτις ὑφισταμένη μέγχι τούτῳ τῶν χρόνων δὲν ἦτο ἀλλ' ἡ σύνοδος τῶν ἀνωτέρων ἀρχόντων τοῦ κράτους,¹ προετάθη τὸ ζήτημα τῆς ἀρχῆς τοῦ Δημητρίου· ἂν δηλαδὴ ἔπρεπεν ὁ Δημήτριος ν' ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, διαιρουμένης τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἰς δύο, ὧν τὸ μὲν εἰς τὸν Θωμᾶν, τὸ δ' εἰς τὸν Δημήτριον νὰ δοθῆ, ἢ ν' ἀποκατασταθῆ οὕτως εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀρχὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐν τῇ συσκέψει ὁ Δημήτριος πρόεβαλεν ὅτι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος ἀπῆλκει ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦτο ὅμως ἀπήρθελεν εἰς τὴν πλειονότητα τοῦ συμβουλίου. Διακρίνω δὲ τοὺς λόγους δι' οὓς ἐν τῷ βασιλικῷ συμβουλίῳ ἀπερρίφθη ἡ πρότασις περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Δημητρίου ἐν τῷ Εὐξείνῳ. Ἡ πλειοψηφία δηλαδὴ ἔχευα ὑπ' ὄψει τὰς προτέρας σχέσεις τοῦ Δημητρίου καὶ Μουράτ κατὰ τὸ 1442, ὅτ' ἦρχεν ἐν Εὐξείνῳ ὁ Δημήτριος, ἐδίστασε ν' ἀναθέσῃ πάλιν εἰς τὸν Δημήτριον τὴν αὐτὴν ἀρχήν, προτιμῶσα τὴν παραχώρησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀντιθέτως ὑπὲρ τῆς ἀπέψεως τοῦ Δημητρίου συνηγόρουν τὰ ἑξῆς. Ἐν δηλαδὴ ἀπερχομένων τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ εἰς Πελοπόννησον ἤθελεν ἐπέλθει εἰς τὸν βασιλέα ἀπευκτιλὸν τι ἐν Κων[πόλει, τί ἔμαλλε νὰ συμβῆ; Τίς τότε θὰ ἔσωζε τὰ πράγματα μὴ ὑπάρχοντος βασιλικοῦ διαδόχου; Καὶ δὲν ἐπέβλεπεν ἡ στοιχειώδης πρόνοια νὰ παραμείνῃ εἰς τῶν ἀδελφῶν τοῦ βασιλέως ἐν Κων[πόλει; Ἐπρεπε νὰ ἐπαναληφθῆ ὅτι

1. 206, 6 ε.

2. O. Elisson, Der Senat im oströmischen Reich σ. 22ε. πρ. Φραντζῆ 206,15.

ἐπὶ τοῦ τελευταίου βασιλέως Ἰωάννου Η' συνέβη, ἀποθανόντος ἀνευ διαδόχου; Ὁ μὲν Θεόδωρος εἶχε προαποθιώσει, ὁ Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος μακρὰν ἐν Πελοποννήτῳ ἤρχον, μόνος δὲ ὁ Δημήτριος κατὰ τύχην εὐρέθη τότε ἐν Κων]τόλει. Καὶ δὲν ὑπῆρχε φόβος μήπως, τῶν Τούρκων πάντοτε ἐναδρευόντων, εὐρέθη ἡ πρωτεύουσα ἀπροστάτευτος; Καὶ δὲν ἔπραπε νὰ ἔχωσιν ὑπ' ἔψει ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ τὰ μὲν τῶν πολέμων καθίσταντο ἰσχυρότερα, τὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀδρανέστερα, ἕνεκα πολλῶν λόγων; Ταῦτα πάντα ὁμοῦ τὸ βασιλικὸν συμβούλιον δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ ὑπ' ἔψει, ἐπιμένον εἰς τὴν ἀπομάκρυνσίν τοῦ Δημητρίου εἰς Πελοπόννησον. Καὶ ὁ Δημήτριος συνεμειφώθη πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου.

Ἐπεὶ δὲ εἶδει κοινῇ βουλευσασθαι συνελθόντας, πρότερον δεῖ σε εἰς Πελοπόννησον ἀπέναι ἢ μένειν ἀπολαύοντα τῆς προτέρας ἀρχῆς, τὸ μὲν τῷ ὄντι συμφέρον οὐκ ὠνεῖσας προτιθέναι, καίτοι γε ἐγίνωσκες οὐκ ἀρέσων, ἔτοιμος δὲ ἦσθα πράττειν ὅ,τι ἂν τοῖς ἄλλοις συμφέρον κριθείη... Ἐπειτα καὶ εἶπε ἀπευκτόν μὲν οὐ μέντοι γε καὶ παρὰ δόξαν συμβαίη, εἶναι αὐτίκα ἐν ἡμῖν ὅ, ἂν ἀντιλήψαιτο τῶν πραγμάτων, καὶ μὴ, ἃ ἠλγοῦμέν τε ἐπὶ τοῦ προτέρου βασιλέως καὶ ὠνειδίζομεν καὶ ἐμαντευόμεθα, καὶ ξυνέπεσε δὴ οὕτω, ταῦθ' ὑποσταίημεν, εἴγε συμβαίη, μηδὲ τῇ πείρᾳ ὠφελημένοι, ὅτ' ἴσως καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν μὲν ἰσχυρότερα, τὰ δ' ἡμέτερα ἀδρανέστερα ἔσται πολλῶν ἕνεκα· ἀπερ ἔργον ἂν εἴη ἐπεξίεναι ταῦτά τε τοίνυν ἐξὸν γίνεσθαι οὕτω καὶ σὲ ἀπηλλάχθαι πόνων, ἐπεὶ μὴ ταῦτα ἐδόκει τῷ συνεδρίῳ, ἀλλ' ἃ ἐγένετο, καὶ εἴη γε ἐπ' ὠρελαῖα, ὑπήκουσάς τε, οὐ γὰρ ὤου λοιπὸν ὀφλήσεν εἰ καὶ τι ἄλλο ἐκβαίη, καὶ ὅπως ἂν εἰς Πελοπόννησον μετὰ παντός ἀφίκοιο τοῦ γιγνομένου ἐσπούδακας· τουτί γὰρ λοιπὸν ἦν· κἄν τούτῳ τοίνυν τῷ μέρει ὑπὸ τῶν πλειόνων ἐπεβουλεύου» ¹.

Ἀποῦ δὲ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ τοῦ Δημητρίου εἰς Πελοπόννησον ἐγεννήθη τὸ ζήτημα, ὑπὸ τίνα ἰδιότητα νὰ ἀπεστέλλετο ὁ Δημήτριος. Ὁ μὲν Καλκοκονδύλης ἀπλῶς λέγει ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Θωμᾶς «διείλοντο σφίσι τὴν Πελοπόννησον» ², ὁ δὲ Φραντζῆς οἰωπᾷ ³. Ἄλλ' ἡ Ἐκθεσις τοῦ Σχο-

1. Αὐτόθ. 59, 24ε.

2. 871, 14.

3. 206, 7ε.

λαρ' ου ρητῶς λέγει διτι εἰς τὸν καθαρισμὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Δημητρίου ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει : α) διτι ὁ Δημήτριος ἐδέχετο νὰ παραιτηθῆ οἰκαιοθελῶς τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀρχῆς, ἀμέσως συνδεομένης μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου. β) διτι ὁ Δημήτριος ἦτο πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Θωμᾶ. γ) διτι εἴν ἐπρεπε κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Δημητρίου νὰ ἐκκαυθῆ ἡ ἀντιζηλία τοῦ Θωμᾶ. Ἐν τούτων λοιπὸν εἰ κάω διτι ἡ χώρα ἡ ἀποταχθεῖσα εἰς τὸν Δημήτριον θὰ ἦτο μεζῶν τῆς εἰς τὸν Θωμᾶν πρὸς ἰκανοποίησιν δὲ τῆς φιλοτιμίας τοῦ Θωμᾶ συγκατετίθη ὁ Δημήτριος ν' ἐκήρηξ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τῶν χωρῶν εἰς τὸν Θωμᾶν. Οὕτω ἐπῆλθεν ἐν τῷ δεσπικῷ συμβουλίῳ συμφωνία.

«Ὁ δὲ βασιλεὺς πάνυ ἐννοῶν τὰ δέοντα καὶ πράττειν βουλόμενος, οὐ γὰρ ἐλελήθει αὐτόν, εἴ γε μηδὲ πάντα; οἷς, τι τοῦ δικαίου ἐμέλησεν, οἷφ σε σχήματι ἔδει ἐπὶ τὴν τῆς Πελοποννήσου ἀρχὴν ἐκπέμπεσθαι, ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα δικαίων ἢ, εἰ βούλει γε, καὶ διὰ τὸ τοῦ χρόνου πρεσβεῖον, ὃ τοσαῦτα δύναται, ὡς εἰκόσ. Τῷ μέντοι γε συνεδρίῳ συγκλητικῶν αὐ τοῖς συνεδρευούσιν ἐδόκει, δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἰρήνῃ συνοίσοντα, ταῦτ' ἐπειρατό σε πείθειν, καὶ αὐτὸς ἐπειθὸς εὐνοία τῇ πρὸς αὐτόν, καὶ τῷ νεωτέρῳ συνεχώρεις ἃ ἔχειν ἐβούλετο»¹.

Ἡ ἐπελθοῦσα δὲ συμφωνία δι' ὄρκων ἠσφαλίσθη, περὶ ᾧ ὁ Φραντζῆς λέγει :

«Καὶ συμβάσεις μεθ' ὄρκων φρικτῶν πρὸ τοῦ ἐξελεθῆν αὐτοὺς τῆς Πόλεως ἐνώπιον τῆς κυρίας μητρὸς αὐτῶν καὶ βασιλίσσης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ καὶ πάντων τῶν τῆς συγκλήτου ἐγκρίτων ἀρχόντων ποιήσαντες, ἵνα μηδεὶς τοῦ ἑτέρου τοὺς τόπους καὶ ὄρια ὑπερπηδᾷ καὶ ἀρπάξῃ, ἀλλ' εἰρηνικῶς διάγειν.»² Τοῦ δὲ Σχολαρίου ἡ Ἐκθεσις λέγει :

«Καὶ οἱ ὄρκοι δὴ ἐπὶ τούτοις ἐγένοντο φρικτῆς μεσοί, τὰ θεϊότατα τῶν Χριστιανοῖς πρεσβευομένων ἡμῖν λόγῳ τε καὶ γραφῇ καὶ

1. Αὐτόθ., 60, 15ε.

2. Φραντζῆ 206, 12 ε.

ἔργῳ παραλημμένα, ἃ μὴδ' ὑπὲρ τῆς ἑμπάσης γῆς ἔδει παραβι-
νεσθαι, μὴ ὅτι γε ἀρχῆς οὕτω μικρᾶς, τοῖς γε ὧς ἀληθῶς ἐπ'
αὐτοῖς τὴν τῆς εἰδαμονίας κτισμένους ἐλλίδα καὶ οἷς τι μέλει τ' ὅ
καὶ ἔργῳ τιμᾶν ἃ γλώττῃ σέβρομεν.»¹

Οἱ θεόεντες ἔμπως μετὰ τῆς ἐπιστημότητος ὄρκοι δὲν ἐτηρή-
θησαν· διότι κατὰ Χαλκοκονδύλην «ὁ μέντοι νεώτερος ἀδελφός
πρότερος ἀφικόμενος νηὶ ἐπὶ Πελοπόννησον ἀφίστα τε τὰς ἐν Πε-
λοποννήσῳ πόλεις πρὸς ἑαυτὸν παρὰ τοὺς ὄρκους, καὶ προσλοβό-
μενο· τοὺς Πελοποννησίους, τοὺς συναφροστώτα, ἐπολέμει πρὸς
Δημήτριον τὸν ἀδελφόν.»²

Παρὰ δὲ τοῦ Σχολαρίου μανθάνομεν ὅτι ὁ Δημήτριος πρεῖδε
καὶ προεῖπε τὴν ἐκακολουθήσασαν παραβίαν τῶν ὄρκων ὑπὸ τοῦ
Θωμᾶ· ἐν τούτοις ὁμοῦς διὰ νὰ μὴ φανῆ ἀπειθῶν εἰς τὰς ἀποφάσεις
τοῦ βασιλικοῦ συμβουλίου ἐδέχετο ν' ἀπέλθῃ εἰς «προὔτιον πόλι-
μον» κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Οὕτω θὰ ἐπαυγχάνετο νὰ ποστομαθῶσι
μὲν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Δημητρίου, ἢ δ' εὐθύνη τῶν συμβησμένων θὰ
ἐπιπτεν εἰς ἄλλους. Διὰ τοῦτο τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1449 ἀπῆρχετο
εἰς Πελοπόννησον,³ ἧς πᾶσαι σχεδὸν αἱ πόλεις καταίχοντο ὑπὸ
Θωμαϊκῶν στρατευμάτων, οἱ δὲ ἐνταῦθα Τούρκοι συνεμάχουν τοῖς
Θωμαῖοις, μὴδ' αὐτῶν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ οἰκείων τοῦ Δημητρίου
ἐξαιρουμένων. Παρὰ ταῦτα ὁ Δημήτριος «ἐπαγόμενος τοῦ βασι-
λέως στρατῷ»⁴, ἦτοι παρὰ τοῦ σουλτάνου τῶν Τούρκων Μουράτ
λαβὼν ἐπικουρίαν, ἀπεβιβάζετο εἰς Πελοπόννησον χωρὶς νὰ κατα-
πλαγῆ ἐκ τῶν ἐκεῖ συμβαινόντων, ἅτινα δι' αὐτὸν δὲν ἦσαν ἀπρο-
δόκητα. Καταπτοήσας τὸν ἀδελφὸν Θωμᾶν «ἠνάγκασεν ἐς δημολο-
λογίαν αὐτῷ γενέσθαι», κατὰ Χαλκοκονδύλην.⁵

«Σὺ τε εὖν προήθεις ἃ νῦν ἐγεγόνει, τοῦτ' οἶδα καλῶς, καὶ πολλοὶ
προὔλεγον, ἀλλ' οὐδὲν ἦτον ἀήεις φέροντι τῷ θυμῷ. Ἐν δὴ

1. Αὐτόθ. 10,238.

2. 371,16 ἑ.

3. Ὡς γνωστὸν ἡ Πελοπόννησος καὶ μόνον νῆσος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν
Βυζαντινῶν, ὡς Φραντζῆ 235,15.

4. Χαλκοκονδύλη 374,20.

5. 374,22.

τοῦτο πόσαν ἀρειῶν γέμει τῷ βουλευμένῳ κρίνειν καλῶς; Τῇ μὲν γὰρ φρονήσει προεώρας τὸ μέλλον, λιπίην δὲ οὐ βουλόμενος τοῖς ἐνπέμποντας, εὐπειρίας καὶ φιλίας τῆς πρὸς αὐτοὺς παρείχου μέγα σημεῖον· τῷ δ' εἰς προὔπτον πόλεμον ἐθελῆσαι ἐλθεῖν ἀνδρειότατος ἔδειξας ὧν, τὸ δ' ἐλπίσαι περιέσεσθαι ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν σοι γέγονεν εὐσεβείας. Ἐνέσχου δὲ ταῦτα ἅπαντα τὴν ἀρχὴν τῷ μὴ βούλεσθαι δοκεῖν ἐθελόκακεῖν, καὶ ὡς ἂν μηδὲ βουλομένοις τοῖς πονηροῖς ἐξείηται καταμέμψεσθαι, ἀλλ' ἐμφράττοιτο αὐτοῖς τὰ στόματα, τῶν αἰτιῶν εἰς ἑτέρους μεθισταμένων, δι' ἃ δὴ καὶ εἰς τὴν νῆσον ἐξήεις εὐθύς, πρᾶγμα ὀλίγοις ἂν τολμηθέν, κατελιημμένων μὲν τῶν πικυλίων πάντων σχεδόν, μεταπεπτωκότων δὲ τῶν ταύτη βαρβάρων, τῆς δὲ συνηθείας πρὸς τῶν ἀντικεταγμένων οὔσης, ὃ μέγα δύναται. Οὐ γὰρ ἀπροσδόκητά σοι ἀπήντηκεν, ὥστε καὶ καταπληχθέντα ὑπ' αὐτῶν ἄλλο τι βουλευσασθαι, ἀλλ' οἷά τε προσεδέχου καὶ ἃ ὑπομένειν καὶ οἷς διαμάχεσθαι σοι ἐκέκριτο μάλα γὰρ συνειῶς τοιούτοις ἐντετυχηκῶς, ἔπραττες ἃ ἐκακύρωτο, σαιτιῶ μὲν πρέποντα, τῷ δὲ βασιλεῖ ἡδέα, ἡμῖν δὲ πᾶσι συμφέροντα.»¹

Περὶ τοῦ πρώτου τούτου ἐμφυλίου ἐν Πελοποννήσῳ πολέμου τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ ὡς προστεθῶσι τὰ ἐξῆς. Ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν «Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν» ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐξεδέθη ἀναφορὰ (σ. 239—40) ἀνωνύμου αὐθεντοπούλας, θυγατρὸς τοῦ δεσπότης Δημητρίου, οὕσα δὲ πράγματι «προσαγόρευσις» ἀπαιθνομένη πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Θωμᾶ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἡ προσαγόρευσις αὕτη ἀναφέρεται πιθανῶς εἰς τὸν δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον ἐν Πελοποννήσῳ μεταξὺ Δημητρίου καὶ Θωμᾶ, ἀποβλέψαντος εἰς τὸ χωρίον 240,5 ἑ. «τὸ τε βάρβαρον ἔθνος καταπραῦνεις σοφώτατα καὶ ἀντὶ πολέμων φίλους ἀποφαίνη καὶ συναγωνιστὴς τοῦ δικαίου», ὅπερ θ' ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐπιδρομὴν, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Δημητρίου, τοῦ Τουραχάν, οὗτινος ἡ ἐμφάνισις ἐν Πελοποννήσῳ ἤρκεσεν ἵνα τρέψῃ τὸν Θωμᾶν εἰς συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Βεβαίως κατὰ τὸν δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον ὁ Δημή-

1. Αὐτόθ. 61,8 ἑ.

τριος συνεπήγε συμμάχους τοῦ Τούρκου· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ἐπίσης. Κατὰ τὸν δεύτερον ἀδικῶν ἦτο ὁ Θωμᾶς· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ὡσαύτως. Ὁ δεύτερος ἀναιμωτὶ διεξήχθη, διὰ μόνου τῆς ἀπειλῆς κατὰ τοῦ Θωμᾶ· ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος ὁμοίως. Κατὰ τὸν δεύτερον ὁ Θωμᾶς ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Καλαμάτιαν εἰς τὸν Δημητρίον, ἀπὲρ τῆς χώρας τῶν Σκορτών ἣν εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοῦ Δημητρίου. Ἐν δὲ τῇ ἀναφορᾷ τῆς αὐθεντοπούλας λέγεται ὅτι ἡ εἰρήνη συνεφωνήθη ἐπὶ τῷ ὄρω «(τὸν Θωμᾶν) τοῖς ἔργοις τοῖς αὐτοῖς μὴ πλέον ἐπιχειρεῖν, ἀλλ' ὁρίοις ἐρησυχάζειν τοῖς ἐαυτοῦ καὶ τὰ ἴδια μετ' εἰρήνης κτάσθαι φιλεῖν ἢ σὺν τῷ δικαίῳ καὶ ταῦτα ἀποβαλεῖν», ὅπερ ἀρμόζει ἐμφανῶς τῷ δευτέρῳ ἐμφυλίῳ πολέμῳ ἐπακολουθήσαντι τὸν πρῶτον.

6. *Περὶ τῆς πρώτης εἰρήνης μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ τῶν Παλαιολόγων (1450).*

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου φθάνει ἡ ἐξιστόρησις ὑπὸ τοῦ Σχολάρου τῆς βασιλείας τοῦ τελευταίου Κωνσταντίνου. Ὅτι χρονολογικῶς εὐρισκόμεθα ἐνταῦθα πρὸ τῆς πολιορκίας τῆς Κων(πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἦτοι τῆς 5 Ἀπριλίου 1453, γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς δύο χωρίων τῆς Ἐκθέσεως. Ἐν 61, 22έ. λέγεται περὶ τοῦ Δημητρίου: «Οὐ γὰρ περὶ τῶν σῶν δικαίων ἠγώνισαι μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ δυστυχοῦς τούτου τῶν Ἑλλήνων λειψάνου (τῆς Κωνσταντινουπόλεως δηλαδή), ὃ θάετον ἀνἀπόλοιτο ταῖς ὑμετέραις διαφοραῖς...» Ὁμοίως περίπου ἐν 75, 26έ. φέρεται: «Βουλευσῆ δὲ τὰ βέλτεστα σεαυτῷ, τὰ τῷ δυστυχεῖ λειψίῳ τῷδε τοῦ γένους ὡρῆλιμα βουλευσάμενος ὑπὸ μικρᾶς αἰῶρας κινδυνεύονί γε διακνευσθῆναι καὶ τοῖς τῶν ἰχθρῶν ἐμβληθῆναι στόμασι.» Ἐτερον δὲ χαρακτηριστικὸν χρονολογικὸν χωρίον τῆς Ἐκθέσεως εἶναι τὸ ἐν 62. 2έ. ἐν ᾧ ἀναγινώσκωμεν.

«Ἐπειδὴν ἡμῖν σχολή γένοιτο ἐκ τῶν ἀνθελκόντων καὶ τὰ σὰ παγεῖη που εὐτυχῶς, ἀσόμεθά σοι τὴν σύμπασαν τοῦ βίου προαίρεσιν.» Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Σχολάριος τότε ἀπησχολεῖτο ὑπὸ ζητημάτων ἀμεσον λύσιν ἀπαιτούντων, περὶ ὧν ὅμως πολλοὶ καὶ φιοβητήσεις προσβάλλοντο. Τίνα ἀρὰ γε ἦσαν ταῦτα; Πιθανόν ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς ἐνώ-

σεως, φλέγοντος τότε ἐπὶ Ἰωάννου Η' καὶ Κωνσταντίνου. Γινώσκου-
μεν ὅτι ὁ Σχολάριος ἐπανελθὼν εἰς Κων]τολίην ἐκ Φλωρεντίας ἐξη-
κολούθησε τὸν ὑπὲρ τοῦ πατρικοῦ δόγματος ἀγῶνα, κατ' ἀρχὰς μὲν
ὡς λαϊκὸς ἐκ τῆς μονῆς τῆς Παμμακαρίστου, εἶτα δ' ὡς μοναχὸς
Γεννάδιος μονάζων ἐν τῇ μονῇ Χαρσιανίτου (ἐπὶ τοῦ μεταξὺ 1449
καὶ 1451).¹ Σημαντικὸν ἐπίσης εἶναι τὸ λεγόμενον ὅτι τὰ τοῦ Δη-
μητρίου πράγματα δὲν εἶχον ἀκόμῃ ἐν Πελοποννήσῳ λάθει ὀριστι-
κὴν διαμόρφωσιν.² *Ἄν παρακολουθήσωμεν τὸν Χαλκοκονδύλην θὰ
ἴδωμεν, ὅτι ἀφοῦ ὁ Θωμᾶς ἐξηναγκάσθη εἰς εἰρήνην, ἐπετραπόνητο
δαιτητῆ ὁσῶν ἐφ' ἀδελφῶ Βυζαντίου βασιλεῖ, περὶ τε τῆς χώρας
ὁμῆρους δόντες ἀλλήλοις καὶ πιστά».³

Τὴν δαιτησίαν ταύτην τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ῥητικῶς μὲν
δὲν ἀναφέρει ἡ *Ἐκθεσις τοῦ Σχολαρίου, ἀρτῆναι ὅμως νὰ ὑπονοηθῆται
αὕτη ἐν τινι χωρίῳ. Οὕτω ἐν 75. 16 ε. τὸ «ἤλιπε δὲ κἀνταῦθα
(ἐν Κων[πόλει δηλαδὴ) πολὺ τοῖς πράγμασιν εὐρωτέροις συντεύξε-
σθαι, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀκίβδηλον πίστιν καὶ τὴν τοῦ πατρικοῦ
δόγματος ἀπροσποίητον τήρησιν»,⁴ ὑποδεικνύει ὅτι ὁ Δημήτριος
ἠτοιμάζετο νὰ προβῆ εἰς τὴν περὶ δαιτησίας αἴτησιν, διὰ τοῦτο δ'
ἐζητεῖ πληροφορίας περὶ τῶν διαθέσεων τῶν ἐν Κων[πόλει. Ὁ δὲ
βασιλεὺς Κωνσταντῖνος θ' ἀπεδέχετο μὲν τὴν δαιτησίαν, ἀλλ' ὑπὸ
τινας ἔρους, οὓς ἀγνοοῦμεν μὲν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ἀλλ' οἵτινες
δὲν θὰ ἦσαν ἀσχετοὶ πρὸς τὸ φλέγον ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, καὶ
καθ' οὓς θ' ἀπηγορεύοντο θυσίαι τινὲς παρὰ τοῦ Δημητρίου. Τούτους θὰ
εἶχαν ὑπ' ὄψει ὁ Σχολάριος, γράφων πρὸς τὸν Δημήτριον «γένοιτό
σοι τοῖνον ἐκ Θεοῦ καὶ περὶ τῶν προκειμένων σοι νῦν ὡς ἀσφα-
λέστατά τε καὶ εὐσεβέστατα βεβουλεῦσθαι». ⁵ Οὕτω εἶναι δυνατόν νὰ

1. Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακὰ τόμ. 2, γ'.

2. Δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀνθ' ἐλκοντα μὲν ζητήματα τοῦ Σχο-
λαρίου εἶναι ὁ ἀγὼν αὐτοῦ κατὰ τοῦ εἰς Κ)πολίην ἀφικομένου καρδινάλιου
Ἰωδῶρου, πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἐνώσεως, λήγοντος τοῦ 1452, δυσχέρειαί δὲ
τοῦ Δημητρίου ἐν Πελοποννήσῳ εἶναι αἱ ἐκ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου
Θωμᾶ καὶ Δημητρίου· διότι ἡ ἐκθεσις εἶναι προγενεστέρα τούτων.

3. Χαλκοκονδύλης, 874, 22ε.

4. Πβ. αὐτόθ. 76, 1, 4.

5. Αὐτόθ. 75, 25ε. Οὐδὲν ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστὸν περὶ τῶν ὄρων ἐφ' οὓς
ἡ δαιτησία τοῦ Κωνσταντίνου· ἴδε Μίλλερ-Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Φραγκο-
κρατίας ἐν Ἑλλάδι, τόμ. 2, 136.

ἐξηγηθῆ ἡ αἰτία τῆς συντάξεως τῆς προκειμένης Ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου «ἐκ προτροπῆς τῆς Ἱερᾶς συνάξεως καὶ τῶν τοῦ παιρῖου καὶ ἀληθοῦς δόγματος ἀντιποιοιουμένων», ἧτις ἀπεστάλη εἰς Πελοπόννησον πρὸς τὸν Δημήτριον.

Ὁ Δημήτριος δηλαδὴ καταβαλὼν ἐν Πελοποννήσῳ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Θωμᾶ ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς Κων]σταντῖνον τῷ Σχολαρίῳ καὶ τοῖς ὁμοδόξοις ἀνθιωτικοῖς. Οὗτοι μαθόντες ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δημητρίου τὰ περὶ ἐπικειμένης εἰρηνεύσεως τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ διὰ διαιτησίας τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ τὰς συναφείς ἔδρας τοῦ Κωνσταντίνου ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἀποκρινόμενοι πρὸς τὸν Δημήτριον πρῶτον μὲν εὐχαριστοῦσι αὐτὸν «ὅτι [περὶ] τῶν αὐτέθι συμβεβηκίτων καὶ τῆς κἀλλίστης καὶ δικαιοτάτης σου γνώμης καὶ ἡμῖν οἶκ ἀπηξίωσας γρόψαι, σοὶ τε εὖσιν οἰκείως καὶ ἄλλως φρονιτίζουσι τι τοῦ δικαίου τε καὶ τῆς ἀληθείας ἐν πάσι πράγμασι»,¹ ἔπειτα ἵνα ἐνισχύσωσιν αὐτόν, καθ' ἣν στιγμὴν εὗτος πρόκειται ἀποφάσεις νὰ λάβῃ, σχετικῶς μὲ τὴν θέσιν του ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι,² εἰς τὸ πάτριον καὶ ἀληθὲς δόγμα καὶ ἀποδείξωσιν αὐτῷ ὅτι «τις οὐκ ἂν ἀσπίσαιτο ὑπὸ τοιούτῳ τειάχθαι, εἰς οὐκ ἂν καὶ ἀπὼν ἐπαινεῖν, εἰ καὶ οὐσινασσῶν μέλλει λυπεῖν ;»³ ἀνατρέχουσιν εἰς τὸν προγενέστερον αὐτοῦ πολιτικὸν βίον ὑπομνησκόντες τὴν «καρτερίαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν πρόνοιαν, τὴν ἐμβροθίαν»⁴, αὐτοῦ. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἦτο, ἔπερ ἔξει νὰ ἐξαρθῆ «τὸ τῆς εὐσεβείας κεφάλαιον»⁵ τοῦ Δημητρίου ἔπερ κατέλαβε τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σχολαρίου πλεῖστον. Διὰ τοιούτων ἐνθαρρύνσεων οἱ ἀνθιωτικοὶ τῆς Κων]σταντινῆς προσεπάθουν νὰ συνέχωσι τὸν Δημήτριον ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς κρίσεως στιγμᾶς καὶ ἐπὶ τῷ φόβῳ ἐνδεχομένης τινὸς ὑποχωρήσεως χάριν τοῦ βασιλέως. Ἄν λοιπὸν ταῦτα ἔχωσιν οὕτως, τὴν πρώτην

1. Αὐτόθ. 52, 3ε.

2. Ὑποχώρησιν τοῦ Δημητρίου ἐν τῷ φλέγοντι ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι εἶχεν ἐπιτύχει τῷ 1441 καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Η΄

3. Αὐτόθ. 63, 25 ε.

4. Αὐτόθ. 57, 19ε.

5. Αὐτόθ. 64, 1.

εἰρήνην μεταξὺ Δημητρίου καὶ Θωμᾶ πρέπει χρονολογικῶς νὰ θέσωμεν πρὸ τῆς 2 φεβρουαρίου 1451, ἡμέρας καθ' ἣν ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων Μουράτ ἀπεβίωσε· διότι διὰ τῶν ἐξῆς ὁ Χαλκοκονδύλης ὀρίζει τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης ταύτης· «ἐν ᾧ δὴ ταῦτα ἐγένετο, Ἄμουράτης ὁ Μεχμέτεω παῖς τελευτᾷ ἐν συμποσίῳ, ὑπὸ οἴνου γυνόμενος ἀποπληκτος.»¹

Ἡ δὲ χρονολόγησις, τῆς εἰρήνης Δημητρίου καὶ Θωμᾶ βεβαιεῖ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς Ἐκθίσεως τοῦ Σχολαρίου· διότι πρὸ τῆς εἰρήνης ταύτης ἐγράφη τὴν Ἐκθίσειν αὐτοῦ ὁ Σχολάριος.²

7. Περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τῆς Ἐκθίσεως τοῦ Σχολαρίου.

Ἄν καὶ σκοπὸς τῆς προκειμένης Ἐκθίσεως ἦτο νὰ παρασχεθῶσιν ἀφ' ἑνὸς αἰζητηθεῖσαι πληροφορίαι ὑπὸ τοῦ Δημητρίου περὶ τῶν διαθέσεων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινῆς γνώμης ὡς πρὸς αὐτόν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεκαλεῖτο οὗτος τὴν διαιτητικὴν παρέμβασιν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Θωμᾶν διαφορᾷ, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐνθαρρυνθῇ ὁ Δημήτριος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνα, ἐν τούτοις οὐδαμῶς ἐθυσιάσθη ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια χάριν τῆς ἐπιταύξεως τοῦ σκοποῦ τούτου.³

Καθαρὰ καὶ ἀπεριφράστως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐκθίσεως ὁ Σχολάριος καταδεικνύει τὴν ἀντίθεσιν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῆς πολιτείας τοῦ Δημητρίου· ἐν τοῖς πρὸ τοῦ 1442 χρόνοις καὶ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1442. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἡ πολιτεία του ἐνεκρίθη καὶ ἐπεκροτήθη ὑπὸ πάντων, κατὰ τὴν δευτέραν κατεδικάσθη ἀδοστηρῶς.

«Τὸ σὸν τοίνων, ἄριστε καὶ φρονιμώτατε ἡγεμόν, ἐκρηθέη μὲν τὴν ἀρχὴν ἐκ πάντων σχεδὸν καὶ δικαίως· ἐπαίνων γάρ ἦν καὶ πάνυ πολλῶν ἄξιον»⁴. Διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ δὲ ὁ Σχολάριος πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ μεροληψίας τῶν εὐμενῶν κριτῶν τοῦ Δημητρίου, ἕνεκα τῆς βα-

1. 375.3ε. Παρὰ Ἄ. Μομφερράτω, Οἱ Παλαιολόγοι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Ἀθήναις 1913, σ. 76 οὐδαμῖα μνεία περὶ τῆς πρώτης ταύτης εἰρήνης τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ.

2. Πβ. Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακὰ τόμ. Β σ. η.

3. Αὐτόθ. 52,7 ε. «ἀναφέρω καὶ αὐτὸς μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι τῆς διαθέσεως, οὐδὲν χαριζόμενος ἢ αὐτῇ ἀληθείᾳ».

4. Αὐτόθ. 52,10 ε.

σιλικῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, ἐπικαλεῖται τὴν γνώμην καὶ τῶν ἄλλοθῶν περὶ τοῦ Δημητρίου, εἰτινες ἐγνώρισαν αὐτὸν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας.

«Καὶ εὖ γημι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπαινεθῆναι σε πολιτῶν μόνον· ἴσως γὰρ αὐτοὶ καὶ τῇ συντηθείᾳ τι χαρίζομενοι καὶ τοῖς σοῖς συγγενέσιν ὀφείλοντες καὶ διὰ τοῦτο ἀπομιμημονιύοντές σοι τὴν εἰς αὐτοὺς χάριν. οὐκ ἐγίνοντ' ἂν τῶν σῶν ἀδέκαστοι ἐξετασταὶ καὶ κριταί».¹

Τὸ πραξικόπημα ὅμως τοῦ Δημητρίου τοῦ 1442 νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφεοῦ Ἰωάννου, συνεπαγόμενος τοὺς Τούρκους, καὶ νὰ προβῇ εἰς τοσαύτας βιαιοπραγίας καθ' ἑμοφύλων οὐδεμίαις ἦτο δυνατόν νὰ τύχῃ συγγνώμης παρὰ τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ Σχολάριος, κλίπερ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν σκοπὸν τῆς ἐκθέσεώς του δὲν κατορθώνει ὅμως ν' ἀποκρύψῃ τὴν πασίγνωστον ἐξέργασιν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Δημητρίου καὶ ἠθικὴν καταδίκην τῆς πολιτείας του. Διὰ νὰ μετριάσῃ ἀπλῶς τὴν δικαίαν κατάκρισιν τοῦ λαοῦ ἀποκαλεῖ «ἀτύχημα πλεόν ἢ ἀδίκημα» τὸ πραξικόπημα τοῦ Δημητρίου, προσκαθεῖ δὲ νὰ εὐρῃ τὴν αἰτίαν τῆς κατακρίσεως ταύτης εἰς φιλοσοφικωτέραν ἐξέτασιν ἀνερχόμενος.

«Ἐκεῖνο δὲ τὸ ἀτύχημα πλεόν ἢ ἀδίκημα, καθάπερ τι ἴσφορ τοῖς σοῖς ἐπαπροσθῆσαν καλοῖς, ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἀδίκοις κριταῖς κατὰ σεῦ δίδωσι παρηγοίαν. Ἐτερον γάρ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἐκ τοῦ ἀτυχήματος ἐπιφύονται, καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ἐγὼ σοι δίδωμι. Τῶν μὲν ἄλλων ἀρχόντων, ἢ, εἰ βούλει γέ, καὶ ἀνθρώπων πάντων, ἄλλα ἄλλων ἔχουσιν ἐγκαλεῖν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν θυμὸν ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ἐλαττώμασι ἐμπιμπλάντες, τὸ γὰρ ἀρχόμενον ἅπαν φιλαίτιον, τὰ εἰς τὸ κοινὸν ἠδίκημένα σκοπεῖν οὐ βούλονται. Ἐξέστω δ' αὐτὰ καὶ ἀτυχήματα λέγειν, καὶ τοι γέ, ὅποτέρως ἂν τις ταῦτα προσαγορεύοι, οὐδαίς ἐστι σχεδὸν δι' οὐ χεῖρω τῶν σοῖ συμβεβηκότων συμπέπτωκεν ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῖς ἐγνωσμένοις. Σοὶ δὲ οὐδὲν ἔχοντες τοιοῦτον ἐπιτιμᾶν, ἐκαίθεν ἀφιασί τὸ κέντρον. Εἰ γὰρ ἦσθα τὰλλα οὐκ ἐπαινετός, ἐντεῦθεν ἂν μᾶλλον οἱ βάσκανοι ἐπειρώντό σοι τὴν δόξαν κολοῖεν. Πολὺ γὰρ μείζον ἀρχοντι ὄνειδος, εἰ φαύλως τε

1. Ἀπότ. 52, 12ε.

διέποι τὴν ἀρχὴν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄλλα εὖχ ὑγιῶς διαιτῶτο ἢ εἰ, ἐπιῶν τῶ τῶν ἀλλοτρίων ἢ τῶν οἰκείων νομίζων τι ἡδικῆσθαι, ἐπαχθῆς γένοιτο εἰς ἀχ ἐπίοι, ἢ ἐσοθ' αὐ καὶ τῶν οἰκείων σιγκαταβλάψει....».

«Καὶ σοῦ τοίνυν μὴ ἔχοντες ἐκ τῶν οἰκείων λοβέσθαι, δικαιοσύνη μὲν γὰρ διαπρέπει ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις, φιλανθρωπία δὲ καὶ συμπαιδεία καὶ ἡμερότητα πρὸς τὴν ὑψηλοτάτην φύσιν ἀπέκασας, ἐλευθεριότητος δὲ καὶ μεγαλοψυχίας οὐδ' ἐγγύς σου συγχωρεῖς ἐλθεῖν οὐδενί, τούτων δὲ οὐδὲν ἦτον γενναῖος εἰ τὴν ἀληθῆ γενναϊότητα, τὴν ἀρετὴν ξύμπασαν ἐπιγινώσκων τε καὶ ἐπαινῶν ἐν τοῖς ἔχουσιν καὶ ὡς ἔξεστιν ἀμειβόμενος· λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἐπιεικής, οὐ δ' ἂν δέοι αὐστηρίας ἀρχοντι κρεκούσης, οὐδὲ τούτου ἑλλείπων. Τούτοις οὖν καὶ τοῖς τοιοῖσδε ξύμπασιν εἰδότες σε κέκομησθαι, ἀφίστανται μὲν σου τῶν ἰδίων κλεονακτημάτων, ἐπὶ δὲ τὸ ἄλλων ἀδίκημα μάλλον, σὸν δὲ ἀτύχημα τρεπόμενοι, θορυβοῦσιν, καίτοι νῦν οὐδὲ θορυβεῖν δύνανται, ὑπὸ τῆς μετὰ ταῦτα ὑποδεδειγμένης σοι ἀρετῆς καὶ ὧν τοῖς ἀδελφοῖς συνέβη εἰργόμενοι, πλήν εἴ τις καὶ πρὸς τὰ φανερώτατα ἀναιδεύοιτο.»¹

Αὐτὸς ὁ Δημήτριος εἶχε πλήρη συνείδησιν τῶν κατὰ τὸ 1442 πολιτικῶν σφαλμάτων του, πιστεύων ὅτι ἔχει πάντοτε νὰ δώσῃ λόγον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δι' αὐτά, «Ἄλλὰ τί ἂν γένοιτο εὐσεβέστερον τοῦ μετανοεῖν μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις ἐκείνοις ἀεὶ, ὡςπερ ἑαυτῷ μόνῳ ἅπαντα ἐπιγράφοντι, καὶ ἀγγεῖσθαι ὑπὸ λύτης καὶ μὴ αἰδούμενον πρὸς οὓς ἂν δέοι ἀπομνημονεύειν, εἰ οἶόν τε, καὶ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις καὶ ἰλεοῦσθαι τὸ θεῖον ἀεὶ καὶ μηδέποτε οἴεσθαι ἱκανὴν ὑποσχεῖν δίκην τοῖς τῶν τοιούτων καθαίρουσιν, ὡςπερ ἐν τῷ ἔξαμαρτάνειν ὄντα ἀεὶ, ἀλλ' οὐ πάλαι πεπαιγμένου τοῦ ἀμαρτήματος; Τίς καὶ ἰδιώτης οὕτω τεταπεινώκεν ἑαυτόν; Τίς οὕτω συντέτριπται ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι λύτης;»²

Πῶς ἐπραγματεύθη ὁ Σχολάριος τὰ λοιπὰ κεφάλαια τῆς πολιτείας τοῦ Δημητρίου, ἀπὸ τοῦ 1442 μέχρι τοῦ 1450 διελάβομεν

1. Αὐτόθ. 54,17ε.

2. Αὐτόθ. 63,10ε.

ἤδη ἀνωτέρω ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον κεφαλαίοις. Χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς πολιτικῆς ὀριμότητος καὶ τῆς διαυγοῦς κρίσεως τοῦ ἡμετέρου ἱστορικοῦ τῆς Ἐκθέσεως, τοῦ Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου, ἔπερ ἀμνημόνευτον διὰ τοῦτο δὲν ἀρήνω, εἶναι τὸ ἐν ἐπιλόγῃ τῆς Ἐκθέσεως ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον. «Ὅτι ἐστὶν ἄδικος ὁ Θεός, ὡς ἂν ᾖ τῆς κοινῆς σωτηρίας πρὸ τῶν ἄλλων μελήσει καλῶν, τοῦτον ἐν τοῖς ἰδίους καταλιπεῖν ἀβοήθητόν τε καὶ ἀσιεφάνωτον... Ἄν οὖν ἐπιτροπεύσῃ τῶν ὄλων καλῶς, καὶ τῆς σῆς ἐπιτροπεύσει ζαῖης καὶ τύχης ἐκείνος. Φρόντισον τοίνυν ἀπάντων, ὅπως σοῦ γε φροντίσῃ Θεός. Καὶ ὅπερ πολλάκις τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τοῦ ἰδία σοι φαινομένου λυσιτελεῖν προσέμησας... οὕτω καὶ νῦν τοῦτο βουλευθείης. Τοῦτ' εὖξαιο. Τοῦτο προιτήσαιο τὸ κοινὸν ἀγαθόν.»¹

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ προκειμένη Ἐκθεσις τοῦ Σχολαρίου θέλει χρησιμεύσει ἡμῖν ὡς πηγὴ καὶ βιογραφίας τοῦ δεσπότου Δημητρίου² καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς θέλει προέλθει ἡ εἰκὼν τοῦ Δημητρίου ἠθικῶς λαμπροτέρα ἐκείνης, ἣν μέχρι τοῦδε ἔχομεν ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν.³ Θὰ εἶναι ἄρα γε αὕτη καὶ ἀληθεστέρα; Ἴδου ζήτημα ὅπερ συνάπτεται μὲ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου. Ἐξ ὧτων ἀνωτέρω διέλασον, πείθομαι ὅτι ὁ Σχολάριος παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς Ἐκθέσεως του ἀληθῆ εἰκὼνα τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Διὰ τοῦτο ἔχων πλήρη συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης ἣν ἀναλαμβάνει ἐν τῇ Ἐκθέσει του, προοιμιαζόμενος ἔγραψεν ὅτι θὰ πραγματευθῇ ταύτην «οὐδὲν χαριζόμενος ἢ αὐτῇ ἀληθείᾳ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ἦν καὶ ἐπὶ μνημι τοῖς ῥηθησομένοις.»

Διὰ τῆς προκειμένης Ἐκθέσεως ἀπεκαλύφθησαν ἡμῖν ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν ἀδελφῶν Παλαιολόγων, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, περὶ τῆς

1. Αὐτόθ. 70, 316.

2. Ἰκανὰ κεφάλαια ταύτης ἀνελύθησαν ἀνωτέρω.

3. Ὁ W. Miller ἐν Ἱστορίᾳ τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, ἑλλην. μεταφράς. τόμ. 2, 136 τὸν Δημήτριον λέγει «ἄμοιρον ἐθνικοῦ αἰσθήματος», ὁ χαρακτηρισμὸς ὅμως οὗτος καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου δὲν μέλλει νὰ τροποποιηθῇ.

βασιλικῆς ἀρχῆς. Ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενοι θυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλέστερον πόσῃν ἐπίδρασιν εἶχον εἰς τὴν ἐπιτάχυσιν τοῦ μοιραίου τέλους ἢ ἐσωτερικῆ διαίρεσιν καὶ ὁ ἀδελφικὸς ἀλληλοσπαραγμὸς, προστεθεὶς ἤδη εἰς τὴν ἀπό τινος φλέγουσαν ἐκκλησιαστικὴν διάστασιν τοῦ σθεγνωμένου ἡμῶν βυζαντινοῦ κράτους.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Νοεμβρίου 1923

Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΑΗΣ